

**ПЛАН УПРАВЉАЊА
СПЕЦИЈАЛНИМ РЕЗЕРВАТОМ
ПРИРОДЕ „УВАЦ“
2023-2032.ГОДИНЕ**

Децембар 2022.године

Садржај

Уводна реч.....	4
Основни подаци о СРП „Увац“	5
Увод.....	6
Основни подаци о СРП „Увац“.....	7
1 Приказ главних природних и створених вредности, као и природних ресурса.....	13
1.1 Географски положај.....	13
1.2 Рељеф и геонаслеђе.....	14
1.3 Хидролошке карактеристике.....	15
1.4 Педолошке карактеристике.....	17
1.5 Климатске карактеристике.....	18
1.6 Флора.....	19
1.7 Фауна.....	20
1.8 Културно-историјске вредности.....	28
1.9 Демографске карактеристике подручја.....	30
1.10 Туризам и туристички локалитети.....	33
2 Оцена стања животне средине заштићеног подручја.....	35
3 Преглед конкретних активности, делатности и процеса који представљају фактор угрожавања заштићеног подручја.....	35
4 Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја....	40
4.1 Визија.....	40
4.2 Дугорочни и посебни циљеви.....	40
5 Анализа и оцена за остваривање циљева.....	42
6 Приоритетне мере и активности на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности.....	46
6.1 Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређивању природних вредности.....	46
6.2 Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређивању створених вредности.....	50
6.3 Рад чуварске службе.....	50
7 Приоритетни задаци и активности научно-истраживачког рада.....	52
8 Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу простора.....	53

8.1	Шуме и шумарство.....	53
8.2	Дивљач и ловство.....	54
8.3	Заштита и управљање риболовном фауном.....	55
8.4	Пољопривредно земљиште и пољопривреда.....	56
8.5	Воде и водопривреда.....	57
8.6	Електропривреда.....	57
8.7	Минералне сировине и рударство.....	58
8.8	Туризам.....	59
8.9	Рурални развој.....	60
9	Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта.....	61
10	Активности на промоцији вредности заштићеног подручја.....	68
10.1	Информативно-пропагандне активности.....	68
10.2	Едукативно-промотивне активности.....	68
11	Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности.....	69
12	Облици сарадње и партнерства са заинтересованим странама.....	70
13	Активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјектима реализације плана управљања и начин оцене успешности његове примене...72	
14	Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршавање поверених послова у управљању заштићеним подручјем и извори финансирања.....	83

Уводна реч

План управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ за период од 2023.године до 2032.године је припремљен на начин да уважава достигнућа која су остварена у претходним годинама, а истовремено узима у обзир и све оне захтеве које доноси проширење граница заштићеног подручја, увођење три режима заштите, као и савремени трендови који су подједнако везани за заштиту животне средине, очување и развој стечених вредности, као и тежњи да се очувају и развију локалне заједнице на принципима одрживог развоја.

У фази планирања смо потпуно били свесни значаја управљача у вршењу поверених послова, као и изазова са којима се службе и запослени у Резервату „Увац“ свакодневно суочавају. Такође постојала је јасна идеја о потреби за даљим развојем сарадње са свим другим заинтересованим странама, које су везане за подручје, као и за потребом свакодневне едукације и информисања шире заједнице, а посебно младих.

Научно-истраживачке активности су доследно спровођене и у претходним годинама, уважавајући специфичност подручја и веома разноврстан биодиверзитет, који чине различита станишта, као и богата флора и фауна. Приликом израде плана и тај сегмент је узет у обзир и поред већ успостављених активности, планирано је низ нових, као на пример она везана за мониторинг дневних лептира који живе у подручју.

Посебна пажња је посвећена и даљем очувању и унапређењу створених вредности самог подручја, уважавајући и чињеницу да се подручје налази на територији неколико општина, као и да постојеће наслеђе, уз природне вредности, чине ово подручје атрактивним за посету све већег броја туриста. Свесни чињенице да развој туризма и неких других економских делатности (електропривреда, експлоатација минералних сировина и руда...) доноси и ризике од конфликта између тих активности и заштите, планирали смо даље унапређење капацитета управљача и локалне заједнице, као и међусобног дијалога, а који треба да резултира са одрживим развојем подручја, који је у потпуном сагласју са заштитом подручја.

На крају треба рећи, да изражавамо веру да ћемо реализацијом Плана још једном доказати да смо сви заједно достојни поверене улоге, и да ће наше активности допринети да и у будућности СРП „Увац“ буде место суживота природе и човека, место које ће чинити богатијим посетиоце који су имали прилике да га упознају, а да ће вест о лепоти

подручја ношена крилима белоглавог супа бити распрострањена на све четири стране света и хиљадама километара далеко од његовог и нашег Увца.

Основни подаци о СРП „Увац“

Основни подаци

Информације о заштићеном природном добру	
Назив заштићеног подручја	Специјални резерват природе „Увац“
Категорија заштићеног подручја	I категорија заштићено подручје међународног, националног односно изузетног значаја
Акт о проглашењу	Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ (2021)
Режими заштите	Режими заштите I, II и III степена
Површина	11.750,26 хектара
IUCN категорија	Категорија IV – подручје управљања стаништем или врстом
Међународни статус	Налази на листи „Важних станишта птица у Европи“ (Important Bird Area in Europe, BirdLife 2000 под називом „Увац – Милешевка“ – YU 21 SE).
Информације о управљачу	
Управљач	Друштво с ограниченом одговорношћу „Резерват Увац“
Адреса	Трг војводе Петра Бојовића 3, Нова Варош
Телефон	+ 381 33 64 198
Интернет сајт	www.uvac.org.rs
E-mail	office@uvac.org.rs

Увод

План управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ за период 2023.-2032.године израђен је на основу чланова 51. до 54. Закона о заштити природе ("Службени гласник РС" бр.36/2009, 88/2010, 91/10, 14/2016, 95/2018 – др. Закон и 71/2021), у складу са Решењем о условима заштите природе број 353-02-01807/2022-04 од 05.08.2022.године Министарства заштите животне средине и прибављеним водним актима (водни услови број 325-05-00782/2022-07 од 02.09.2022. године и водна сагласност број 325-04-227/2023-07 од 7. јуна 2023. године) за планове управљања заштићеним подручјима.

План управљања доноси Управљач на период од десет година и њиме су дефинисани циљеви на очувању, унапређењу, одрживом коришћењу и приказивању природних и других вредности Специјалног резервата природе „Увац“. План управљања Управљач доставља Министарству заштите животне средине који даје сагласност на исти након прибављених мишљења надлежних министарстава.

У складу са задатим циљевима, планиране су и активности на заштити природних и културно-историјских вредности, спречавању активности које могу нарушити својства заштићеног подручја, заштити и унапређењу стања, одрживом коришћењу природних ресурса, у научно-истраживачкој и културно образовној делатности, презентацији и популаризацији вредности, уређењу подручја и изградњи објеката, те успостављању и развоју туристичких, рекреативних, образовних и других развојних функција Специјалног резервата природе „Увац“.

Активности дефинисане Планом управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ за период 2023.-2032.године, детаљније се разрађују кроз мере и оперативне активности у годишњим програмима управљања.

Основни подаци о СРП „Увац“

Законодавни и административни оквир

Специјални резерват природе „Увац“ као добро од општег интереса за Републику Србију ужива посебну заштиту у складу са Законом о заштити природе („Службени гласник РС“ бр.36/09, 88/10, 91/10, 14/16, 95/18 – др. Закон и 71/21). На основу члана 41а став 2. наведеног закона, Влада РС је донела Уредбу о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“. Током априла месеца 2021. године на сајту Министарства за заштиту животне средине објављен је Нацрт Уредбе о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ и Студија заштите Специјалног резервата природе „Увац“ (стручни основ за заштиту) коју је израдио Завод за заштиту природе Србије. У дану објављивања на сајту Министарства за заштиту животне средине, ова Уредба је ступила на снагу и престале су да важе одредбе раније донешених Уредби о заштити. На основу наведених докумената проширене су границе заштићеног подручја (са 7.543 хектара на 11.746,19 хектара) и утврђени су нови режими заштите (I,II и III степен). Према овој уредби, Специјални резерват природе „Увац“ се ставља под заштиту као подручје I категорије, односно од изузетног значаја, у циљу заштите и очувања, атрактивних, спектакуларних морфолошких особености овог подручја и присуства белоглавог супа (*Gyps fulvus*) - једне од најређих врста лешинара, што овом подручју даје посебност која га издваја од суседних крајева Србије. На основу наведене Уредбе, управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ је поново поверено Привредном друштву Резерват „Увац“ д.о.о. из Нове Вароши. Уредбом су дефинисани циљеви, вредности, површина, границе и режими заштите, управљање и одрживо коришћење заштићеног подручја, заштита и очување природе, биолошке, геолошке и предеоне разноврсности као дела животне средине и дефинисана је категорија заштићеног подручја, начин управљања и основни документи за управљање.

У Специјалном резервату природе „Увац“, заштита, управљање коришћење и унапређење спроводе се на основу Плана управљања. Израда Плана управљања заштићеним подручјем прописана је чланом 51-54 Закона о заштити природе. План управљања доноси Скупштина Резерват Увац д.о.о., а сагласност на исти даје Министарство заштите животне средине након прибављених мишљења надлежних министарстава. План се доноси за раздобље од 10 година. План управљања спроводи се кроз годишње програме и планове заштите и очувања заштићеног подручја.

Коришћење простора у Специјалном резервату природе „Увац“ уређено је и Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби (на

који сагласност даје Министарство заштите животне средине) којим се уређују правила за спровођење режима заштите и надзор подручја, а нарочито:

- начин на који ће се понашати посетиоци, власници и корисници непокретности при кретању, боравку и обављању посла на заштићеном подручју;
- места, површине и објекти у којима се ограничава кретање или забрањује и ограничава обављање одређених радњи, као и трајање тих мера, а посебно места где се белоглави суп гнезди и прихрањује;
- биљне и животињске врсте које је забрањено уништавати, оштећивати или узнемиравати, као и врсте чије је коришћење, тј. брање, сакупљање и излов ограничено;
- подручја природних рибљих плодишта, услови спортског риболова и дозвољеног излова риба, риболовне воде чије је коришћење забрањено или ограничено, у складу са законом;
- начин сарадње с физичким и правним лицима који по различитом основу користе или су заинтересовани за коришћење заштићеног подручја;
- услови заштите приликом научних истраживања и образовних активности;
- места и услови за одлагање отпада, начин одржавања уредности и чистоће заштићеног подручја;
- начин и организација чувања, опрема и средства неопходна за чување и одржавање.

Стратешки оквир за израду Плана управљања представљају и опредељења садржана у следећим документима:

- Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010-2020 ("Службени гласник РС" бр.88/10);
- Закон о заштити природе ("Службени гласник РС" бр.36/2009, 88/2010, 91/10, 14/2016, 95/2018 – др. закон и 71/2021);
- Закон о шумама ("Сл. гл. РС", број 30/2010, 93/2012, 89/2015 и 95/2018 - други закон),
- Закон о заштити животне средине ("Сл.гл. РС" бр. 135/0436/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016 и 95/2018 - други закон)
- Закон о водама (Сл.гл. РС бр. 30/2010,93/2012, 101/2016 и 95/2018 - други закон),
- Закон о рударству и геолошким истраживањима ("Сл.гл. РС" бр. 101/15);
- Закон о планирању и изградњи ("Сл. гл. РС", бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС и 24/2011, 121/2012, 42/2013-одлука УС, 50/2013- одлука УС, 98/2013-одлука УС,132/2014,145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др.закон, 9/2020 и 52/2021);

- Закон о накнадама за коришћење јавних добара ("Сл. гласник РС", бр. 95/2018, 49/2019, 86/2019 - усклађени дин. изн., 156/2020 - усклађени дин. изн. и 15/2021 - доп. усклађених дин. изн.)
- Закон о дивљачи и ловству ("Сл.гл. РС" бр. 18/2010 и 95/2018 - други закон),
- Закон о туризму („Сл.гласник РС“, бр. 17/2019);
- Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности („Сл.лист СРЈ, Међународни уговори",бр.11/2001);
- Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта („Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 102/2007);
- Уредба о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене Специјалног резервата природе „Увац“ („Сл.гласник РС“, бр. 83/2010);
- Студија заштите Специјалног резервата природе „Увац“ (2019);
- Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ (2019);
- Правилник о проглашењу и заштити заштићених и строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Сл. гласник РС", број 5/2010, 47/2011,32/2016 и 98/2016);
- Правилник о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување („Сл. гласник РС“35/2010);
- Уредба о еколошкој мрежи („Сл. гласник РС“ 102/10);
- Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара („Сл. гласник РС“бр.33/12).

Историјат заштите

Активности на истраживању и заштити колоније белоглавог супа и других природних и културно историјских вредности у долини и сливу Увца трају скоро пет деценија.

Заштита колоније белоглавог супа је у клисури Увца први пут успостављена 1971. године решењем СО Нова Варош, на основу тадашњег Закона о заштити природе (из 1965. године), под именом Строги природни резерват „Павловића брод“, на површини од 267,5 хектара.

Влада Републике Србије донела је 1995. године Уредбу о заштити Специјалног резервата природе „Клисура реке Увац“ (“Службени гласник РС”, број 50/95) којом је део долине реке Увац, површине 2.718 хектара, стављен под заштиту као специјални резерват природе и утврђен за заштићено природно добро од изузетног значаја, односно I категорије. Главни циљ заштите био је очување станишта и популације

белоглавог супа (*Gyps fulvus Habl*) - ретке врсте птице лешинара, као и очување других природних реткости и геоморфолошких феномена. Тиме је проширена и подигнута на виши ниво заштита овог подручја. На заштићеном подручју установљен је режим заштите II степена, којим су утврђене опште забране на целом подручју, као и нужне и пожељне активности на очувању и унапређењу стања природних вредности, и посебне забране за сваку од четири издвојене зоне на подручју специјалног резервата природе. Старање о заштићеном природном добру поверено је Фонду за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“ из Нове Вароши који је те послове, а пре свега прихрану супова, чуварски надзор и газдовање риболовним водама, успешно обављао без обзира на скромне материјално-финансијске и кадровске услове.

На седници Владе од 23. марта 2006. године донета је нова уредба о заштити подручја долине Увца као специјалног резервата природе под именом „Увац“ („Службени гласник РС“, број 25/06), на површини од 7.543 хектара. Уредбом је потврђен статус Фонда за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“ из Нове Вароши као стараоца ново заштићеног подручја.

На седници Владе одржаној 7. децембра 2006. године донета је Уредба о изменама и допунама Уредбе о заштити Специјалног резервата природе „Увац“ („Службени гласник РС“, број 110/06) којом су учињене две кључне промене постојећег акта о заштити: одређена је заштитна зона СРП „Увац“ и утврђен нови управљач/старалац заштићеног природног добра. Заштитна зона је обухватала простор слива реке Увац око заштићеног подручја Специјалног резервата природе „Увац“ узводно од профила бране водоакумулације „Радоиња“ на деловима територије општина Нова Варош, Сјеница, Пријеполје и Ивањица а њена граница пружала се површинском вододелницом споменутог слива. У заштитној зони се нису могли обављати радови и активности са неповољним утицајем на природне вредности животне средине, а пре свега биљног и животињског света, вода и предела. У погледу обавеза управљања и старања, Специјални резерват природе „Увац“ и заштитна зона су чинили јединствено заштићено природно добро. Главни разлози за измену Уредбе о заштити Специјалног резервата природе „Увац“ били су обезбеђење интегралне заштите резервата и простора у ширем окружењу као јединствене природне и функционалне целине и стварање успешније организације управљања овим заштићеним природним добром. Управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ и заштитном зоном су поверени Друштву с ограниченом одговорношћу Резерват „Увац“ са седиштем у Новој Вароши које је основала Влада РС.

Током априла месеца 2021. године на сајту Министарства за заштиту животне средине објављен је Нацрт Уредбе о проглашењу Специјалног резервата природе „Увац“ и Студија заштите Специјалног резервата природе „Увац“ (стручни основ за заштиту) коју је израдио Завод за заштиту природе Србије. На основу наведених докумената, заштитна зона више не постоји већ су проширене граница заштићеног подручја (са 7.543 хектарана 11.746,19 хектара) и утврђени су нови режими заштите (I,II и III степен). На основу наведене Уредбе, управљање Специјалним резерватом природе „Увац“ је поново поверено Привредном друштву Резерват „Увац“ д.о.о.из Нове Вароши.

Историјат заштите

ВРСТА И НАЗИВ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА	АКТ И ГОДИНА УСТАНОВЉЕЊА, ПРАВНИ ОСНОВ	ПОВРШ ИНА РЕЗЕРВАТА (ha)	ЗАШТИТНА ЗОНА, ПОВРШИНА	УПРАВЉАЧ
Строги природни резерват „Павловића брод“	Решење СО Нова Варош, 1971.	267	Није одређена	Није одређен
Специјални резерват природе „Клисура реке Увац“	Уредба Владе, 1995	2.718	Није одређена	Фонд за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“, Нова Варош
Специјални резерват природе „Увац“	Уредба Владе, март 2006	7.543	Није одређена	Фонд за заштиту птица грабљивица „Белоглави суп“, Нова Варош
Специјални резерват природе	Уредба о изменама и допунама уредбе	7.543	113.000	Резерват Увац д.о.о, Нова

„Увац“ са заштитном зоном	Владе из марта 2006			Варош
Специјални резерват природе „Увац“	Уредба Владе, април 2023	11. 750,26	Није одређена	Резерват Увац д.о.о, Нова Варош

Међународни оквир и СРП „Увац“

Подручје Специјалног резервата природе „Увац“ се налази на листи „Важних станишта птица у Европи“ (Important Bird Area in Europe, BirdLife 2000 под називом „Увац – Милешевка“ – YU 21 SE).

Управљање и организациона структура предузећа

Резерват „Увац“ д.о.о. је друштво с ограниченом одговорношћу основано Одлуком Владе РС („Службени гласник РС”, број 110/06 и 33/2017), ради управљања, односно старања о Специјалном резервату природе „Увац”. Оснивач Друштва је Република Србија, за коју оснивачка права врши Влада. Друштво има својство правног лица и послује под пословним именом: Друштво с ограниченом одговорношћу Резерват „Увац” (у даљем тексту: Резерват „Увац“ д.о.о.). Седиште Друштва је у Новој Вароши.

Претежна делатност Резервата „Увац“ д.о.о. је управљање специјалним резерватом природе „Увац“, а поред ове делатности, Резерват „Увац“ д.о.о. обавља и следеће делатности:

- управљање риболовним водама рибарског подручја „Увац”,
- превоз путника унутрашњим пловним путевима,
- превоз терета унутрашњим пловним путевима,
- услужне делатности у воденом саобраћају,
- други послови одређени Статутом.

Органи предузећа су:

- скупштина (3 члана које именује Влада РС)
- директор

Према постојећој систематизацији предузеће је организовано у 3 сектора:

- сектор руковођења и управљања:
  - о директор,

- o руководилац пројеката.
- сектор нормативно – правних и књиговодствено – рачуноводствених послова:
  - o саветник за нормативно – правне послове,
  - o књиговођа,
  - o секретар.
- сектор заштите и надзора:
  - o управник резервата,
  - o управник рибарског подручја,
  - o руководилац чуварске службе,
  - o координатор рибочуварске службе,
  - o координатор за послове туризма,
  - o координатор за возни и пловни парк и рад хранилишта,
  - o чувар заштићеног подручја,
  - o рибочувар,
  - o помоћни радник.

У Резерват „Увац“ д.о.о. тренутно је запослено 15 стално запослених лица (4 лица запослена у управи: директор, саветник за нормативно – правне послове, књиговођа и секретар и 11 лица на пословима заштите и надзора: управник резервата, управник рибарског подручја, руководилац чуварске службе, чувари природе и рибочувари).

Резерват „Увац“ д.о.о. у свом власништву има 7 теренских возила, 3 путничка возила, 12 пловила (3 катамарана и 9 чамаца), 13 ванбродских мотора за пловила, 1 специјализовану приколицу за превоз хране за орлове, 4 лаке приколице, хладњачу за дубинско замрзавање ради обезбеђивања залиха хране орловима, замрзивач за одлагање угинулих птица до добијања инструкција о даљем поступању, 3 велика жичана кавеза - волијере за смештај повређених птица и реализацију пројекта реинтродукције ишчезлих врста, инфо – пулт на Растокама, визиторски центар на Кокином Броду, магаџински простор за алат, 3 понтонска пристана за безбедно укрцавање путника на пловила итд.

1 Приказ главних природних и створених вредности, као и природних ресурса

1.1 Географски положај

Специјални резерват природе „Увац“ се налази у југозападној Србији, планинској области Динарске висеје која се са Пештерском висоравни често назива и „кровом Србије“. Специјални резерват природе „Увац“ обухвата део клисуре реке Увац и њених притока Вељушнице, Кладнице и Тисовице. Увац је десна притока Лима у оквиру Дринског слива и своју долину Усеца од Сјеничке котлине ка долини Лима. У оквиру долине Увца формиране су три вештачке акумулације: Радоињско, Златарско и Увачко (Сјеничко) језеро. Специјални резерват природе „Увац“ је укљештен између масива планина Златибор на северу, Чемернице и Јавора на истоку и југоистоку и Златара на западу и југозападу.

Специјални резерват природе „Увац“ се простире на територији општина Нова Варош, Сјеница и Прибој. На територији општине Нова Варош обухвата катастарске општине: Рутоши, Сеништа, Радоиња, Негбина, Вранеша, Бурађа, Амзићи, Ојковица, Трудово, Тиква, Вилови, Дебеља, Горње Трудово, Штитково, Божетићи, Комарани, Акмачићи, Радијевићи, Буковик и Мишевићи. На територији општине Сјеница обухвата катастарске општине: Урсуне, Горње Лопиже, Доње Лопиже, Доње Горачиће, Дружниће, Крстац, Чедово и Кладница. На територији општине Прибој обухвата катастарску општину Кратово.

Површина по општинама	Површина (у хектарима)	% (учешће)
Нова Варош	8.064,56	68,66
Сјеница	3.643,75	31,02
Прибој	37,88	0,32
СРП „Увац“ - укупно	11.746,19	100

Географски положај:

Координате	Гаус Кригер		Географске	
	Y	X	E	N
Тачка				
E	74 21 815,02	48 05 891,13	20°01'46,43 "	43°23'35,99"

W	73 94 980,91	48 23 871,56	19°41'41,68 "	43°33'06,68"
N	73 95 512,58	48 25 527,95	19°42'04,24 "	43°34'00,62"
S	74 19 224,65	47 96 460,15	19°59'56,35 "	43°18'29,42"
C	74 08 397,97	48 10 994,05	19°51'44,07 "	43°26'15,02"

Специјални резерват природе „Увац“ се налази на око 260 km удаљености од Београда, 350 km од Новог Сада и око 500 km од Ниша.

1.2 Рељеф и геонаслеђе

У геотектонском смислу предео Увца је простор Унутрашњих Динарида високо издигнут у оквиру Динарског планинског система са основним морфоструктурним елементима рељефа, планинама и секундарним неогеним басенима и серијом пространих флувио-денадуционих површи и великих речних долина. У литолошкој основи простора доминирају кречњаци у оквиру дијабаз-ројначке формације и тријаских стена и мање целине миоцених наслага. Дуготрајни процес општег тектонског издизања планинске висије са великим речним сливовима и јаким водотоковима условио је доминантно развој флувијалног или речног рељефа. Импресивна карстификација или развој крашког рељефа на овом простору је појава условљена пре свега дубоко усеченим речним долинама и високим положајем кречњака на планинама.

Геолошку подлогу чине претежно седиментне стене, али се на појединим деловима налазе и метаморфне и магматске стене. Карактерише се интензивном тектогенезом током више фаза, али свој коначни изглед добија током алпске орогенезе (у периоду пре 30-20 милиона година). Током квартара, под утицајем егзогених фактора долази до формирања данашњег рељефа.

Специјални резерват природе „Увац“ је између осталог, стављен под заштиту због очувања, атрактивних, спектакуларних морфолошких особености овог подручја, а које су настале као резултат комплексног утицаја физичко-географских чинилаца, климатских прилика, али и тектонских и геоморфолошких чинилаца. У овом контексту основна морфолошка и предеона целина Увца је његова **импозантна кањонска**

долина усечена од Сјеничке котлине на северозападу до морфолошки еквиваленте Златиборске површи између планина Муртенице, Чемернице и Јавора на једној страни и Златара на другој. Секундарно у односу на кањонску долину развијен је крашки процес са доминантним вртачама на површини терена и дугачким подземним флувио крашким пећинама од којих је Ушачки пећински систем један од најдужих у Србији.

Флувијални (речни) рељеф представљен је великом кањонском долином Увца и њених притока. Већ одредница „кањонска долина“ указује на основна обележја овог речног рељефа. То су пре свега импресивне, често вертикалне долинске стране, висине од 200-350 m и „оштре“ ивице горње контуре долина на местима где су усечене у кречњаке. Нижа долинска морфологија највећим делом је потопљена језерима и тако недоступна истраживању. Поред импозантне долине Увца, значајне су и клисуре њених бочних притока, где се истиче клисура Вељушнице једним делом усечена у карстификоване кречњаке средњег тријаса и кликисуре Кладнице и Тисовице чији узводнији делови нису потопљени.

Посебна вредност и значај речног рељефа су **укљештени меандри Увца** који су развијени на четири локалитета, и то: у пределу Ушачког пећинског система, између Сјеничког и Златарског језера, у пределу узводно од Радоињског језера и у долини Тисовице. Јован Цвијић сматра да су ово наслеђени долински меандри настали на местима истицања или утицања реке из некадашњих језера. Својом бројношћу и изгледом у оквиру делимично потопљене речне долине сигурно су најимпресивнији облици рељефа овог типа у Србији. Укљештени меандри Увца налазе се у инвентару геоморфолошких објеката геонаслеђа Србије.

У оквиру крашког рељефа највреднији облици су велики **пећински системи**. Као најзначајнији издваја се Ушачки пећински систем. **Ушачки пећински систем** је до скоро био најдужи у Србији, али је са новијим спелеолошким истраживањима сада на трећем месту иза Лазареве (Злотске) и Церјанске пећине. Својом величином и генетском сложеносту сигурно је значајна темељна вредност резервата Увац. Пећински систем се састоји од две повезане пећине и једне јаме, укупне дужине подземних канала од 6.185m, са четири улаза (Љешевић, 1982).

Морфолошке целине пећинског система чине **Ушачка пећина, јама Бездана и Ледена пећина**. Систем представља један од најрепрезентативнијих примера настанка и развоја пећине тунелског типа ерозијом транзитних вода у изолованом красу, што је једна од општих карактеристика краса Србије. Овоме треба додати и друге вредности

пећинског система у смислу депоноване сиге, палеонтолошких и биоспелеолошких вредности.

Тубића пећина (1.919 m) и **Баждарска пећина** (617 m) су спелеолошки објекти сличних генетских одлика као поменути систем, који се по вредности издвајају својом дужином, можда и још недовољно истраженим палеонтолошким и биоспелеолошким вредностима. И други крашки облици (**слепе долине, понори, вртаче, увале, шкрапе** и др.) имају значаја и поред тога што су чешће заступљени на крашким подручјима Србије.

Како су ови облици концентрисани на малом простору непосредне околине кањонске долине Увца, то као целина представљају посебну вредност која је и декларисана издвајањем Специјалног резервата природе „Увац“ као заштићеног природног подручја. Осим естетских вредности, значај подручја је фундаментално научни у смислу корелационог хронолошког и генетског повезивања ове флувијалне морфологије на простору Србије или шире регионално на Балканском полуострву, као и генетског утврђивања услова настанка ових облика у смислу еволуције флувијалне полифазности на поменутом простору.

1.3 Хидролошке карактеристике

Воде Специјалног резервата природе „Увац“, представљају темељну вредност и окосницу заштићеног подручја. Својом огромном ерозивном снагом изградиле су изузетну кањонску долину у моћним карбонатним стенама. Из тог разлога ток Увца је преграђен бранама које су формирале три акумулациона језера - Увачког (Сјеничког), Златарског и Радоињског. Поред акумулација које су настале преграђивањем тока Увца, издашна крашка врела - Ђурчића (Трудовачко) врело и Штитковачко врело, представљају потенцијалне објекте хидролошког наслеђа што чини ово заштићено подручје једним од најлепших и највреднијих у Србији.

Река Увац извире на око 1.460 m н.в, у селу Царичина на североисточној падини планине Озрен и улива се у Лим на око 440 m н.в. Дужина тока реке Увац је 119 km, а површина слива 1.334 km². Просечан годишњи проток воде у горњем току је 5 m³/s, код Кокиног Брода 12,45 m³/s, а на ушћу у Лим 18 m³/s.

Прва већа притока реке Увац је **Дубоки поток** који се на 1.212 m н.в. улива у Увац, са десне стране. У горњем току, најважнија, а уједно и највећа притока Увца је Вапа. **Река Вапа** са својим притокама дренира северни део Пештерске висоравни и Сјеничко поље. Слив Вапе има површину од 519 km². Само ушће, северно од брда Лупоглав, је

потопљено Сјеничким језером. Просечан протицај пре улива у језеро је $7,2 \text{ m}^3/\text{s}$.

Увачко (Сјеничко) језеро настала је преграђивањем Увца на локалитету Растоке, на 985 м н.м. (само власинска акумулација је на већој надморској висини), браном од тврдог материјала висине 110 и дужине 160 м. Тако су умирене воде Увца и створено језеро које је при максималном водостају дугачко око 25 km, док је запремина акумулиране воде 212 милиона m^3 и користи се за рад хидроелектране „Сјеница“, снаге 36 MW. Ово језеро је најмлађе по постанку, пошто је хидроелектрана у рад пуштена 1979. године. То је по површини највећа хидроакумулација у саставу Увца (површина износи 770 ha, при чему се на подручју Сјенице налази 624 ha, а на подручју Нове Вароши 146 ha). При ниским водостајима језеро се скрати на приближно 7,5 km, док се запремина акумулација смањи за око 5 пута. Хидротехничким радовима који су започети 1974. године, воде Боровштице из Пештерског поља усмерене су у Сјеничко језеро. На тај начин се просечно годишње преведе 45 милиона m^3 воде у сјеничку акумулацију, што је значајно за производњу електричне енергије. Увачко (Сјеничко) језеро је дугачко и мале ширине. Обала је разуђена, са много залива који представљају потопљена ушћа притока Увца, попут: Кањевске реке, Чајка, Вељушнице, Мићираце и Кладнице. Обалски појас нагло прелази у дубоке, средишње делове басена. Вода је зеленкасте боје, провидности до 7 м. Некада је сврставана у прву класу, али су параметри квалитета одавно нарушени, јер се непречишћене отпадне воде од сточарства и индустрије са територије општине Сјенице неконтролисано испуштају у акумулацију. Ипак, сматра се да ниске температуре воде сјеничке акумулације позитивно утичу на смањење и успоравање процеса еутрофикације у низводним увачким акумулацијама. Температура језерске воде најнижа је у фебруару, док се највише температуре (15-16°C) бележе у јулу и августу. Језеро је испунило дубоку клисуру коју је Увац усекао у кречњачки масив сјеничке висоравни, па и кањонске делове ушћа Вељушнице и Кладнице. Сматра се да је максимална дубина Сјеничког језера 108 м.

Вељушница и Кладница (Кладничка река) су највеће притоке Увачког језера и представљају граничне речице између подручја Сјенице и Нове Вароши.

Златарско језеро формирано је код насеља Кокин Брод, изградњом бране од глине, камена и бетона у ерозивном проширењу Увца, у близини ушћа реке Злошнице. Темељи бране високе 83 м, дугачке 1.264 м налазе се на надморској висини од 805 м. На брани је изграђена хидроелектрана „Кокин Брод“, снаге 20 MW која је почела са радом 1962. године. Просечни протицај Увца на месту бране је $12,45 \text{ m}^3/\text{s}$, а површина слива 1.057 km^2 . У Златарском језеру акумулирано је

250 милиона m^3 воде и оно покрива површину од 750 ha, а највећа дубина је 75 m. Златарско језеро одликују знатне годишње амплитуде водостаја (максимални водостаји су у месецу мају и јуну, условљени кишом и отапањем снежног покривача и њиховим подударанјем; минимални водостаји су у новембру и фебруару, због појачаних електроенергетских потреба тј. производње струје). Процењује се да је апсолутна амплитуда колебања језерског нивоа 65 m. При високим водостајима успор воде на Увцу је приметан 14 km узводно. Ушће и део долине Тисовице, потопљени су на дужини од 4,5 km и претворени у језерски залив, као и доњи ток Злошнице – на дужини од 2,5 km од некадашњег ушћа у Увац. Вода у акумулацији је најхладнија у јануару ($3,5^{\circ}C$), а најтоплија у јулу ($20,9^{\circ}C$). Виша температура условљава већу еутрофикацију. Вода је друге класе и провидности 3 до 4 m.

Река Вршевина се на око 900m.н.в. улива у Увац, као десна притока. Поред Вршеvine, у Златарско језеро се уливају и: Пуљски поток, поток Суводол, Дубоки поток и Џамбаски поток. **Тисовица** је десна притока Увца која извире на 1.080 m н.в., а након 18 km тока улива се у Златарско језеро. У хидроакумулацију се са леве стране улива и Злошница, после 13 km тока. Извориште Злошнице је на око 1.420 m н.в., и у горњем току носи назив Лошница.

Радоињско језеро је формирано код села Радоиња, на 810 m н.в. преграђивањем Увца 43 km узводно од ушћа у Лим, браном од каменог набачаја и бетона, висине 40 и дужине 150 m. Површине је око 180 ха. Језеро је укљештено између стрмих кречњачких обала и дугачко 11 km са највећом дужином од око 30 m. Ширина воденог огледала непосредно иза бране износи 300-500 m, али се језеро узводно сужава тако да је на неким местима уже од 50 m. Спада у групу мањих вештачких језера са капацитетом од 4 милиона m^3 . Просечни протицај воде на месту бране је $13 m^3/s$. Радоињско језеро је компензациони басен хидроелектране „Бистрица“ чија је укупна снага 104 MW. Радоињска акумулација има мала одступања водостаја, због чега је обалска линија стабилна и дугачка око 20 km. Вода је углавном сиво-зеленкасте боје, са провидношћу до 5 m. Температура воде је нешто нижа од предходног ($10-12^{\circ}C$) зато што долази са дна Златарског језера и додатно се расхлађује пролазећи кроз турбине хидроелектране „Кокин Брод“.

У акумулацију Радоиња, као десна притока Увца улива се **Шупљица**, дужине 14,5 km. Главни изворишни краци су Милин и Белоглавски поток, а у свом горњем и средњем току зове се Марића река.

1.4 Педолошке карактеристике

На подручју СРП „Увац“ су издвојени следећи типови земљишта: смонице са варијететима (еродирана, у оподзољавању, скелетоидна и оподзољена), подзол, кисела скелетоидна црвеница, плитка црвеница, плитка црвеница у карсту и алувијално земљиште. Постанак алувијалних наноса везан је за речно корито, односно за рад реке. Наноси првенствено зависе од дужине речног тока, ширине речне долине, режима падавина, покривености сливног подручја вегетацијом итд. Делувијални наноси се у овом подручју по правилу појављују у подножјима стрмијих падина и припадају типу неразвијених земљишта. На подручју је присутно још кисело скелетоидно земљиште, скелетоидно земљиште и скелет. Настанак скелетоидног земљишта везан је за уништавање биљног покривача и одношење ситне земље ерозивним процесима, водом или ветром.

1.5 Климатске карактеристике

Простор на коме се налази клисура Увца сврстава се у област умерено континенталне климе у којој су просечне годишње амплитуде мање од 23°C (обично се крећу између 20 и 22°C)", али су у овој климатској области заступљена и „острва" праве алпске климе, док се у неким нижим котлинама јављају „оазе жупне климе". Сходно томе издвојена су два климатска реона:

- Старовлашки који захвата планинске терене у југозападној Србији, и
- Пештерско-сјенички реон који захвата Пештерску висораван и Сјеничку котлину.

Старовлашки климатски реон је климатски реон са највећом влажношћу ваздуха у Србији (Тара 83%), највећом облачношћу (6,0-6,5 у сливу Лима) и обилним падавинама. Међутим, док кишомерне станице на највишим планинама добијају преко 1.100 mm (Беле воде на Голији 1.146 mm), дотле су речне долине и котлине знатно сиромашније падавинама (Ивањица 894 mm, Нова Варош 888 mm, Прибој 731 mm, Пријепоље 729 mm). Температуре најтоплијег месеца се крећу између 15 и 20°C. Наведени резултати указују на свеже планинско поднебље и оправданост сврставања делова овог реона у умерено хладни D климатски тип.

Пештерско - сјенички климатски реон захвата Пештерску висораван и Сјеничку котлину и у климатском погледу представља врло интересантну појаву. Специфичност Пештерске висоравни су изузетно ниске вредности температуре ваздуха (средње месечне, средње

годишње као и апсолутно минималне температуре). Узрок овој појави би се могао потражити у утицају рељефа на климатске елементе. Наиме, Сјеничка котлина на Пештерској висоравни спада у ред највиших котлина на Балканском полуострву. Са североистока је ограђена планинама Јавором (1.470 m н.в) и Голијом (1.748 m н.в), а са југа и југозапада Нинајом (1.461 m н.в), Гиљевом (1.617 m н.в), Озреном (1.573 m н.в) и Јадовником (1.784 m н.в). Овакав положај погодује ујезеравању хладног ваздуха. Наиме, Сјеница лежи у котлини у којој се ваздух ујезерава, па се иста маса ваздуха непрекидно хлади, при чему се образује језеро хладног, релативно мирног ваздуха. Треба напоменути да Пештерска висораван представља изразити „пол хладноће“ у Србији у коме се температура ваздуха у зимским месецима често спушта испод -30°C . У Сјеници је 13. јануара 1985. године регистрована температура од -39.5°C што је апсолутно најнижа температура ваздуха регистрована у Србији. Средња годишња количина падавина у Сјеници износи 712 mm. У односу на надморску висину наведена вредност није велика и могла би се објаснити котлинским положајем станице. Она такође указује да „овај климатски реон има оштро и релативно суво планинско поднебље, карактеристично за планинске платое и високе котлине у континенталним деловима умереног појаса“. У плувиометријском режиму се издваја примарни максимум падавина у јуну и секундарни у новембру. Минималне количине падавина се излучују у фебруару и октобру. У топлијој половини се излучи за око 16% више падавина него у току хладнијег дела године, што указује на континентални плувиометријски режим.

1.6 Флора

Заштићено подручје је специфично по простору који обухвата водене површине и тешко приступачне литице, а под дугогодишњим снажним утицајем човека. Из тог разлога је вегетацијски покривач врло карактеристичан и хетероген, представљен великим бројем различитих природних (неке су и реликтног карактера) и полуприродних заједница, и мозаиком разноврсних шумских и ливадских фитоценоза.

На заштићеном подручју забележено је 655 биљних таксона. Број врста које имају национални и међународни значај износи 213. У категорији заштићених врста налази се 70 врста, а 4 врсте су строго заштићене - орхидеје: *Dactylorhiza maculate* (пегави каћунак), *Dactylorhiza saccifera* (врећаста каћун), *Orchis militaris* (каћун) и *Orchis ustulata* (медени каћунак). Посебну вредност биодиверзитета овог подручја представљају реликтне врсте којих има 26, од којих треба поменути *Blechnum spicant* (ребрача), *Staphylea pinnata* (клокочика), *Aremonia agrimonioides* (павловац), *Aruncus dioicus* (суручица), *Helleborus odorus* (кукурек), *Fraxinus ornus* (црни јасен), *Erythronium dens-canis*

(пасји зуб), *Ostrya carpinifolia* (црни граб) као и ендемичне врсте којих има 29, као на пример: *Euphorbia glabriflora* (голоцветна млечика), *Euphorbia subhastata* (Панчићева пољска млечика), *Halacsya sendtneri* (цвакија), *Linaria rubioides*, *Onosma stellulata* (звездасти оштролист), *Potentilla visianii*, *Pseudofumaria alba* subsp. *leiosperma* (бледожута млађа) и др.

На заштићеном подручју НАТУРА станишта представљају шуме црне јове и црног бора, а ЕМЕРАЛД станишта чине шуме: црне јове, китњака, цера, китњака и цера и планинске букве. Шуме смрче су репрезентативна станишта на подручју Србије. На овом подручју забележено је 5 врста са списка ретких, ендемичних, реликтних и угрожених: јасика *Populus tremula*, бреза *Betula pendula*, дивља трешња *Prunus avium*, црни граб *Ostrya carpinifolia* и црна јова *Alnus glutinosa*.

Целокупна вегетација овог простора је окарактерисана као врло деградована. Неке од наведених заједница су у прилично деградованом стању па се јављају само као остаци шума или много чешће као шикаре веома разноликог флористичког састава. Таква ситуација је углавном запажена на присојним странама. На осојним падинама се налазе фрагментарно распоређене заједнице смрче (*Piceion excelsae*) у комбинацији са мањим површинама борових шума. Изнад овог појаса срећу се заједнице са брезом (*Betula pendula*) и јасиком (*Populus tremula*).

Вегетација ливада и пашњака је такође, услед израженог антропозоогеног утицаја, осиромашеног флористичког састава и углавном представљена заједницама типа *Nardetum strictae* и сл. За шири простор Увца карактеристичне су још и заједнице *Danthonietum calycinae* Cinc. et Kojić; *Festucetum pseudovinae* Horv; *Agrostidetum albae* Ujv. и влажне ливаде бесколенке *Molinietum coeruleae* Koch. Продуктивније ливаде кошанице (*Molinio-Arrhenatheretea* Tüxen) су развијене изван клисуре, ближе сеоским срединама.

Посебно обележје читавом овом простору дају кречњачке литице и гребени, који су упркос израженом степену деградације остали очувани. Због постојања оваквих нетакнутих станишта предео Увца добија на значају с обзиром на врсте које се ту настањују: *Eryngium palmatum*, *Scrophularia tristis*, *Laserpitium siler* и *Alyssum corymbosum* (ендемични таксони овог подручја) као и на потребу очувања целовитости заједница специфичних само за овакву врсту станишта (вегетација литица, стена и сипара). Хазмофитска вегетација, састављена од биљних заједница које настањују удубљења и пукотине стеновитих површина представљена је вегетацијом *Asplenietea trichomanis*. На оваквим стаништима се срећу и заједнице свезе *Corydalion ochroleucaе* као и деградовани стадијуми шумских заједница

ca: *Rhamnus falax*, *Sorbus aria*, *Corylus avellana*, *Ostrya carpinifolia*, *Fagus moesiaca* или вегетација листопадних жбунова *Prunus spinosa* Soó и жбунастих формација са *Cotinus coggygria* Scop, *Corylus avellana* и др. (Вељић et al. 2006). Непреступачни делови клисура су углавном задржали исходни флористички састав, док су неки сипари обрасли јако деградованом и проређеном шикаром (клисуре река Кладнице, Вељушнице и Тисовице).

На ретким, влажним стаништима спорадично развијеним поред извора, речних токова и влажних депресија сређу се популације са: *Blymus compressus*, *Carex distans*, *Carex rostrata*, *Cirsium palustre*, *Eleocharis palustris*, *Equisetum ramosissimum*, *Juncus effuses*, *Lycopus europaeus*, *Lythrum salicaria*, *Scirpus sylvaticus*, *Sparganium erectum*, *Typha latifolia*, *Veronica anagallis-aquatica* и др.

1.7 Фауна

ФАУНА РИБА

Хидрографску мрежу заштићеног подручја чине акумулациона језера: Увачко, Златарско и Радоињско, део реке Увац између наведених акумулација, као и реке Вапа, Јабланица, Грабовница, Вељушница, Кладница, Вршевина, Тисовица и Марића река са притокама. Са ихтиофаунистичког аспекта све воде припадају салмонидном типу.

Ихтиофауну овог подручја чини 23 врсте риба из 9 фамилија. Неке врсте које су изворне за ово подручје, као што је липљен, нису забележене у скорије време, како у научним истраживањима, тако и у спортском и рекреативном риболову и може се закључити да су нестале из ових риболовних вода. Преграђивање Увца на 3 локације значило је и прекидање узводно-низводних миграторних путева риба. Формирање акумулација довело је до значајних промена станишта и структуре рибљих заједница. Стихијска, непланска и нестручна порибљавања додатно су утицала на измену аутохтоне популације риба.

Истраживањима су нађене следеће врсте риба: поточна пастрмка, младица, језерска златовчица, липљен, двопругаста уклија, уклија, речна мрена, поточна мрена, скобаљ, сребрни караш, шаран, кркуша, пијор, гавчица, плотица, бодорка, клен, пеш, манић, бркица, сом, смуђ и сунчица.

Према наведеним налазима, а на основу стања станишта може се рећи да је биолошка разноврсност ихтиофауне висока и да је задржала

висок ниво аутохтоности. Присуство пеша, строго заштићене врсте, младице, поточне пастрмке, манића, заштићених врста чија су станишта у Србији угрожена, као и других изворних представника насеља риба указује на чињенцу да, и поред значајних промена хидролошког и морфолошког карактера водотока, овај простор задржава потенцијал очувања аутохтоног генофонда риба.

Од посебног значаја за очување биолошке разноврсности риба представља пеш као строго заштићена врста. Од осталих 20 аутохтоних рецентних врста, 15 има статус заштићених дивљих врста (липљен, младица, поточна пастрмка, манић, двопругаста уклија, мрена, поточна мрена, скобаљ, шаран, кркуша, гавчица, плотица, клен, сом и смуђ). Иако су без статуса заштите и нису интересантне за рекреативне риболовце, уклија, пијор, плотица и бркица представљају врсте од значаја за очување укупне биолошке разноврсности и целовитости акватичних екосистема, како на локалном, тако и на националном нивоу.

Наредбом о мерама за очување и заштиту рибљег фонда („Службени гласник РС“, бр. 56/2015и 94/2018), утврђено је да су, на подручју Увца за поједине врсте риба прописани режим риболова и период ловостаја, као и временска ограничења за рекреативни риболов (забране и ограничења у поглављу Режими заштите II и III степена). На риболовним водама у Специјалном резервату природе „Увац“ одређено је јединствено рибарско подручје под именом СРП „Увац“. Корисник рибарског подручја је резерват „Увац“ д.о.о. из Нове Вароши. Приликом обављања рекреативног риболова дозвољен је неограничен излов свих алохтоних врста као што су сиви толстолобик, амур, амерички сомић, сунчица, амурски чебачок и сребрни караш.

ФАУНА ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

Од представника фауне водоземаца и гмизаваца на заштићеном подручју налази се велики број врста, од којих неке настањују изузетно мала и специфична подручја. Забележено је присуство укупно 18 врста, од укупно 45 које се могу наћи у Србији.

Водоземци

На територији Србије, водоземци представљају једну од најугроженијих група кичмењака данас услед сложености њиховог животног циклуса и интензитета антропогених измена њихових станишта. Из тог разлога, све врсте водоземаца, осим врста зелених жаба, означене су као „строго заштићене“ према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива. На заштићеном подручју, стајаће воде

(локве) без развијене вегетације (појила за стоку) представљају репродуктивне центре за развој следећих врста водоземаца: *Pelophylax ridibundus* (велика зелена жаба), *Bufo bufo* (обична крастача) *Bufo viridis* (зелена крастача), *Rana dalmatina* (ливадска жаба), *Rana temporaria* (риђа жаба), *Ichthyosaura alpestris* (планински мрмољак), *Lissotriton vulgaris* (обични мрмољак), *Salamandra salamandra* (шарени даждевњак) и *Bombina variegata* (жутотрби мукач).

Гмизавци

На заштићеном подручју утврђено је присуство следећих врста гмизаваца: *Emys orbicularis* (барска корњача), *Lacerta viridis* (зелембаћ), *Podarcis muralis* (зидни гуштер), *Anguis fragilis* (слепић), *Natrix natrix* (белушка), *Natrix tessellata* (рибарица), *Zamenis longissimus* (обични смук), *Dolichophis caspius* (степски смук) и *Vipera ammodytes* (поскок). Све поменуте врсте осим врста *Anguis fragilis*, *Podarcis muralis* и *Lacerta viridis* имају статус строго заштићених у Републици Србији. Поменуте три врсте немају статус заштите.

ФАУНА ИНСЕКТА

На заштићеном подручју забележено је 19 врста инсеката из реда тврдокрилаца (*Coleoptera*) и то 14 врста из фамилије *Staphylinidae*, 2 врсте из фамилије *Leiodidae* и 3 врсте из фамилије *Carabidae*. Чак девет врста по први пут је забележено у Србији: *Omalium caesum*, *Omalium excavatum*, *Lesteva* (s.str) *monticola*, *Alaobia spelea*, *Rugilus subtilis*, *Ochtheophilum fraticorne*, *Lathrobium* (*Tetratopeus*) *scutellare*, *Gabrius breviventer* и *Gryophynus fraticornis*.

Посебно је интересантно откриће нове врсте за науку, *Duvalius reufi* Ravićević & Popović 2003. Наведена врста спада у групу троглобионата што значи да искључиво живи у спелеолошким објектима. Пронађена је у све три пећине и представља ендемит Пештерске висоравни и планине Јавор. Према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 5/2010, 47/2011) ова врста је строго заштићена. Нешто касније, 2008. године описана је још једна нова врста из Баждарске пећине, *Remyella javorensis* Ćurčić&Ćurčić 2008 које је такође строго заштићена. Са овом врстом, укупан број забележених врста пећинских тврдокрилаца износи 20. Поред поменутих, још једна врста је строго заштићена и то *Remyella scaphoides scaphoides*. Као и претходна, спада у групу троглобионата и ендемична је за Пештерски регион.

ФАУНА ПТИЦА

На подручју СРП „Увац“ евидентирано је 187 врста птица или 52,50% од укупног броја врста (356) регистрованих у Србији (од чега су 240 гнездарице). Од овог броја регистровано је 163 строго заштићених и 24 заштићених врста, а од врста које се налазе на Светској црвеној листи (IUCN Red List of Threatened Animals), на подручју СРП „Увац“ евидентирано је укупно 19 врста.

Имајући у виду чињеницу да истраживања нису комплетирана, укупан диверзитет врста је вероватно већи. Процењује се да он достиже цифру преко 200 врста или преко 56% од укупног броја регистрованих врста птица у Србији. Ова бројност птица се очекује након детаљнијих истраживања свих типова станишта заштићеног подручја, у свим сезонама и применом специфичних метода теренског рада за одређене групе врста.

Код процене значаја фауне птица неког подручја, укупан број врста не представља главни критеријум, јер се на тим листама често налази већи број пролазница и луталица које се релативно веома кратко задржавају на одређеном подручју. Главни критеријум представља укупан број гнездарица које дуже време проводе на одређеном подручју и које су од међународног и националног значаја заштите. На подручју СРП „Увац“ укупно је забележено 102 врсте гнездарица (станарица и селица) или 54% гнездарица Србије, од којих се већина налази на националним и међународним листама с аспекта заштите.

Посебан значај подручје СРП „Увац“ има због присуства веома ретких и угрожених врста врста птица гнездарица и луталица које су од међународног и националног значаја заштите, као што су: камењарка *Alectoris graeca*, јаребица *Perdix perdix*, грлица *Streptopelia turtur*, легањ *Caprimulgus europaeus*, прдавац *Crex crex*, буљина *Bubo bubo*, осичар *Pernis apivorus*, бела кања *Neophron percnopterus*, змијар *Circaetus gallicus*, белоглави суп *Gyps fulvus*, црни стрвинар *Aegypius monachus*, сури орао *Aquila chrysaetos*, еја ливадарка *Circus pygargus*, јастреб *Accipiter gentilis*, белорепан *Haliaeetus albicilla*, водомар *Alcedo atthis*, сива жуна *Picus canus*, црна жуна *Dryocopus martius*, средњи детлић *Leiorchus medius*, сиви соко *Falco peregrinus*, руси сврчак *Lanius collurio*, планинска сива сеница, љубаста сеница, шумска шева *Lullula arborea*, кос камењар *Monticola saxatilis*), које су посебно значајне или приоритетне врсте. Подручје обухваћено границама Специјалног резервата природе „Увац“ налази се на листи „Важних станишта птица у Европи“ (Important Bird Areas in Europe, BirdLife 2000) под називом „Увац-Милешевка“ (YU 21 SE).

Белоглави суп (Gyps fulvus) - врста од националног и међународног значаја. Клисура реке Увац је крајем шездесетих и почетком седамдесетих година XX века била једно од последњих познатих места гнежђења белоглавог супа у Србији. Популација је била процењена на око 50 јединки или 25 парова (Поповић, 1974). Наредних година бројност врсте је опадала. Према истраживањима Маринковића (1999) бројност ове врсте кретала се од 30 до 38 јединки или 15 до 19 парова у периоду од 1985. до 1991. године, а током 1992. године нагло је пала на само 18 јединки или 6 гнездећих парова. Сталним радом хранилишта од 1996. године, као и мерама сузбијања тровања и других негативних појава, бројност врсте континуирано расте у наредном периоду. Процењује се да сада на подручју СРП „Увац“ има око 100 активних гнездећих парова, а укупно око 120 потенцијално репродуктивних парова. Током последњег цензуса утврђено је присуство око 270 јединки, које чине потенцијалну репродуктивну групу. На заштићеном подручју налази се највећа репродуктивна група ове врсте на Балкану.

Сури орао (Aquila chrysaetos) - врста од националног и међународног значаја. Укупно три до четири пара се гнезди у заштићеном подручју.

Сиви соко (Falco peregrinus) - врста од националног и међународног значаја. Неколико парова (3 до 4) се гнездило на заштићеном подручју до почетка XXI века – на литицама Увца у близини Ушачке пећине (до 2013. године), код Павловића моста и Чоловића стијена. Последњих година посматране су само појединачне птице (код Пуљака у пролеће 2018. године).

Змијар (Circus gallicus) - врста од националног и међународног значаја. Неколико парова (2 до 3) се гнезди на заштићеном подручју.

Осичар (Pernis apivorus) - врста од националног и међународног значаја. Процењено је да се 1 до 2 пара гнезди у старим очуваним шумама на заштићеном подручју.

Јастреб (Accipiter gentilis) - врста од националног значаја. Вероватно малобројна гнездарица шумских станишта – забележене су појединачне јединке. Могуће гнежђење 1 до 2 пара.

Бела кања (Neophron percnopterus) - врста од националног и међународног значаја. Ишчезла гнездарица са територије Србије и глобално угрожена врста по IUCN категоризацији (Endangered). Појединачне јединке ове врсте су последњих година повремено опажане у скитњи или у сеоби на подручју клисуре Увца. На заштићеном подручју гнездило се 1 до 2 пара крајем шездесетих и

почетком седамдесетих година. Поред постојећих мера (заштите станишта, рад хранилишта), неопходно је покретање националног пројекта реинтродукције ове врсте, с обзиром да је СРП „Увац“ је веома значајно подручје за извођење реинтродукције ове врсте.

Буљина (*Bubo bubo*) - врста од националног и међународног значаја. По процени 8 до 10 парова се гнезди на заштићеном подручју дуж клисуре Увца и њених притока (Кладничке реке, Вељушнице, Вршеvine).

Камењарка (*Alectoris graeca*) - врста од националног и међународног значаја. Камењарка је могућа малобројна гнездарица-станарица заштићеног подручја. Врста се налази на граници ишчезавања или је могуће да је сасвим ишчезла. Мање јато виђено је последњи пут у горњем току Кладничке реке (2013). У ранијем периоду (Поповић, 1974) забележено је мање јато, 8 до 10 јединки, у камењару изнад Павловића моста током новембра 1971. године.

Црна жуна (*Dryocopus martiu*) - врста од националног и међународног значаја. Процењује се да се неколико парова гнезди у најочуванијим шумским комплексима заштићеног подручја. Главну опасност представља неконтролисана и прекомерена сеча старих шума са стаблима која поседују природне шупљине за гнежђење ове врсте. Неопходне мере укључују заштиту старих очуваних шума заштићеног подручја.

Кос камењар (*Monticola saxatilis*) - врста од националног значаја. Релативно ретка гнездарица-селица Србије, чија је бројност у благом опадању Врста је углавном налажена на гнежђењу на стеновитим гребенима и по камењарима клисуре Увца (Puzović, 2011).

Миграторни статус

На основу досадашњих истраживања дата је процена миграторног статуса свих евидентираних врста птица.

Миграторни статус фауне птица подручја СРП „Увац“

Миграторни статус	Број врста	Процента (%)
Гнездарице-станарице	67	35,82
Гнездарице-селице	35	18,71
Пролазнице	43	22,99

Луталице	27	14,43
Зимовалице	15	8,05
Укупно	187	100

Гнездарице станарице су врсте које се гнезде и срећу на заштићеном подручју током већег дела године. Укупан број до сада утврђених врста гнездарица – станарица је 67 или око 35% од укупног броја евидентираних врста. Гнездарице селице су врсте које се гнезде на подручју Увца, а остали зимски (неповољни) део године су изван овог подручја у јужнијим областима ширег Средоземља или у Африци. Укупан број гнездарица – селица је 35 или 18% од укупног броја евидентираних врста. Луталице су врсте које се на заштићеном подручју појављују ретко без сезонске условљености – у скитњи или дисперзији. До сада је евидентирано 27 врста (14%). Зимовалице су врсте које се на овом подручју срећу током зимских месеци, али се овде не гнезде – евидентирано је 15 врста (8%). Пролазнице су врсте које се срећу током пролећне и јесење сеобе. На овом подручју је до сада евидентирано 43 врсте или око 23% укупног броја евидентираних врста.

На основу изнетих података анализе миграторног статуса, уочава се да преовладавају птице гнездарице – станарице и гнездарице – селице. Присуство гнездарица станарица и луталица указује на релативно повољне услове преживљавања већег броја врста птица на подручју СРП „Увац“ и у критичним (зимским) условима године.

ФАУНА СИСАРА

Подручје Специјалног резервата природе „Увац“ стално или повремено настањује 47 врста сисара. Најбројнију групу чине глодари (Rodentia) са 13 забележених врста, уз још три за које постоје индиције о присуству. За њима следе звери (Carnivora) са 11 и бубоједи (Eulipotyphla) са 7 (и 1 потенцијано присутном врстом) врста. Најмалобројнији су папкари (Artiodactyla) са 2 врсте и зечеви (Lagomorpha) са 1 врстом.

Посебан проблем у прављењу списка присутних врста представљају **слепи мишеви (Chiroptera)**. Ова фаунистичка група је иначе доста слабо проучена. На подручју Увца документовано је присуство свега девет врста у спелеолошким објектима на самом истраживаном подручју. Сасвим је извесно да подручје настањује и значајно већи број врста. Бројни спелеолошки објекти присутни на Увцу

и ужој и широј околини су још увек неистражени или недовољно истражени. Све врсте слепих мишева су у Србији заштићене као „строго заштићена дивља врста“. Стога је уништавање њихових јединки, популација и станишта строго забрањено и кажњиво.

Све врсте **бубоједа** су сврстане у категорију „заштићена дивља врста“, изузев водене ровчице, која се налази у категорији „строго заштићена дивља врста“. Будући да се општи конзервациони статус врста бубоједа код нас може оценити као релативно повољан, мере заштите су углавном усмерене ка очувању састава и структуре њихових природних станишта. За врсте које су изразито везане за водену средину, од изузетног је значаја очување чистоће водотока и квалитета воде у њима.

Фауна **глодара** заштићеног подручја се може окарактерисати као релативно богата и разноврсна. Разлог томе лежи у географском положају подручја и израженом диверзитету станишта. Њену посебну вредност представљају заштићене дивље врсте (веверица, водена волухарица и сиви пух) и строго заштићене дивље врсте – слепо куче, пух лешникар, патуљаста миш и (евентуално) шумски пух.

Зечеви (Lagomorpha) - Зец (*Lepus europaeus*) је једини представник читавог реда зечева у Србији и распрострањен је скоро по читавој територији Србије. На заштићеном подручју је распрострањен најчешће на теренима отвореног типа попут ливада, пашњака и сувата (плато изнад саме клисуре Увца). Врста има статус „заштићена дивља врста“, а значајна је и ловна врста.

Звери (Carnivora) - фауну ове групе на предметном подручју чини барем једанаест врста. Основни фаунистички састав ове групе чине врсте које се мање-више могу срести на већем делу територије Србије, као што су лисица (*Vulpes vulpes*), ласица (*Mustela nivalis*), мрки твор (*Mustela putorius*), куна златица (*Martes martes*), куна белица (*Martes foina*) и јазавац (*Meles meles*).

- **Вук (Canis lupus)** се може означити као стално присутан, при чему подручје Увца, осим места сталног боравка, представља и део значајног миграторног коридора који иде од планине Таре, преко Шаргана и Златибора даље ка Златару, Јавору и Голији. То наглашава значај предметног подручја у склопу напора ка заштити и очувању врсте.
- Слична је ситуација и са **мрким медведом (Ursus arctos)**. На основу неких досадашњих сазнања, могло би се закључити да подручје клисуре Увца представља значајан миграциони коридор и чвориште, из правца снажног популационог резервоара на планини Тари, па даље ка југу, Златару, Јадовнику, Црној Гори и Косову и Метохији, и истоку, преко Муртенице и Јавора ка Голији и

даље. У последње време, са евидентним порастом бројности популације у западним и југозападним деловима Србије, регистрована су и брложишта на подручју Муртенице и клисуре Увца. Према опажањима стручне службе СРП „Увац“, последњих година је регистровано учестало присуство појединачних јединки мрког медведа на хранилишту за белоглаве супове изнад Растока, због чега је направљено и ново хранилиште у близини постојећег, са намером да се јединке мрког медведа преусмере на ново хранилиште. С обзиром на особеност облика и положаја постојећег СРП „Клисура реке Увац“, заштићено подручје се може и у будућности третирати као значајни транзитни коридор са околним, знатно ширим подручјем ка југу и истоку.

- **видра (*Lutra lutra*)** - некада проређена врста, видра је последњих деценија обновила своје присуство у највећем делу Србије. Слив Увца представља сигурно станиште ове врсте, о чему сведоче и бројна опажања.
- **дивља мачка (*Felis silvestris*)** - претежно шумска врста чија су главна станишта везана за веће комплексе букових и мешовитих шума, које се делимично срећу и на подручју Увца, у виду већих или мањих „трака“. Свакако се ова врста може сматрати као веома ретка.
- **рис (*Lynx lynx*)** - подаци потичу из ранијих информација и претпоставки о налазима. Према тим подацима, процењено је присуство 1-2 јединке на подручју Увца.
- **шарени твор (*Vormela peregusna*)** - ова необична животиња, чија су постојбина камените полупустиње и пустиње централне Азије је последњих стотинак година ширила свој ареал према западу, па су забележени и бројни налази на територији Србије. Клисура Увца, са карактеристичним суватима и камењарима, представља готово идеално станиште за ову врсту, па није искључено и даље бележење њеног присуства у овим крајевима.

Све врсте звери имају статус „заштићена дивља врста“, изузев видре, шареног твора и мрког медведа, који имају статус строге заштите.

Папкари (*Artiodactyla*) - фауну папкара на заштићеном подручју чине свега две врсте, и обе су аутохтоне за просторе Србије. То су срна – *Capreolus capreolus* и дивља свиња – *Sus scrofa*. Налазе се у статусу „заштићена дивља врста“. Такође су обе и значајне ловне врсте. На простору СРП „Клисура реке Увац“ и околном подручју, последњих година се бележи раст популације срне, док се дивља свиња налази у значајној проградацији. Срна се углавном среће по ободима подручја, док се дивља свиња чешће среће на локалитетима као што су Дервента и Смудиноге. У сваком случају, ради се о врстама које насељавају много

шире подручје, а на заштићеном подручју налазе склониште и стално или повремено станиште.

Посебно је интересантан налаз **дивокозе (Rupicapra rupicapra)**. У пролеће 2016. године, стручне службе СРП „Клисуре реке Увац“ и Ловачког удружења „Козомор“ из Нове Вароши су забележили присуство једне дивокозе на простору Резервата, на локалитету Павловића брод. Вероватно се ради о мужјаку који је, у складу са карактеристичним понашањем, кренуо у „истраживачку“ акцију и тражење новог простора за насељавање и ширење ареала. Јединка је праћена и чувана током лета исте године. Наредне године није виђана, па је претпоставка да се вратила на подручје са кога је дошла. Није јасно порекло ове јединке, с обзиром да су најближе популације на Тари и евентуално у долини Лима. Ово додатно актуелизује могућност поновног насељавања ове врсте на подручје клисуре Увца.

1.8 Културно-историјске вредности

На подручју Специјалног резервата природе „Увац“ налазе се следећа културна добра:

Мост на Увцу у засеоку Жвале. То је зидани, камени мост, настао у првој половини XVI века. Подигнут је на траси пута који је из Босне, преко Нове Вароши и Урсула водио северним ободом Сјеничке котлине до Новог Пазара, где се укључивао на стари Дубровачки пут који је даље ишао према Косову и Скопљу. Налазио се на делу тока Увца где се стрме литице клисуре раздвајају, након оштрог скретања реке. С обзиром на то да је изградњом брана и акумулација на Увцу он морао бити потопљен, крајем осамдесетих година XX века урађени су конзерваторски радови на мосту.

Центар села **Штитково** (Нова Варош) – црква са гробљем, велика спратна школа, стара механа, више стамбених објеката традиционалне архитектуре и воденица на улазу у село.

Ојковица, сеоска школа (Нова Варош) – чији је подрум направљен од тесаног камена, приземље од опеке, а четвороводни кров покривен црепом.

Куће Мушана и Хида Папића, Урсуле (Сјеница) – два стамбена објекта са заједничким кровним покривачем од сламе.

Црква Св. Георгија, Доње Лопиже (Сјеница) – једнобродна правоугаона.

Стара школа, Доње Лопиже (Сјеница) – крај XIX и почетак XX века.

На подручју Специјалног резервата природе „Увац“ налазе се следећа археолошка налазишта:

Град Клак, Радоиња (Нова Варош) – остаци средњовековног утврђења Клак налазе се на тремеђи између села Сеништа, Рутоши и Радоиња. Спомињу се у повељама из XIV века. Утврђење се налази на левој обали Увца. На коси испод њега је припадајуће гробље.

Ђирковића црквица, Радоиња (Нова Варош) – средњовековно гробље, налази се на коси изнад пута Радоиња – Рутоши. - Пут према брани, Радоиња (Нова Варош) – на половини пута од старе основне школе према брани на Увцу, откривен је један словенски гроб, са две бронзане наушнице, што указује на постојање већег средњовековног гробља.

Градина, Радоиња (Нова Варош) – остаци праисторијског утврђења из периода старијег гвозденог доба.

Црквица у Варкашевини, Ојковица (Нова Варош) – на активном гробљу у Ојковици (непосредно изнад језера) налазе се остаци цркве. Сељани се на овом простору окупљају на дан св. Петра, 12 јула.

Црквица, Дебеља (Нова Варош) – локалитет се налази на узвишењу Врхови, на имању Влајка Јелића. На површини локалитета нису видљиви остаци грађевине. Мештани се на овом месту окупљају за дан св. Јована.

Манастирска воденица, Трудово (Нова Варош) – узвишење изнад ушћа Трудовачке реке у Тисовицу мештани називају и Манастиром. Сматрају да се на овом месту некада налазио манастир, а да су се на реци налазиле манастирске воденице. На површини терена нису видљиви остаци грађевина.

Грчко гробље, Штитково (Нова Варош) – простор око активног гробља мештани називају и Грчким гробљем. Споменици су одавно искрчени како би се створило место за нове укопе, али постоји могућност да је делом остао очуван старији хоризонт сахрањивања.

Јеринин град, Дружиниће (Сјеница) – у атару села Дружиниће, на једном од ртова Увца, налазе се остаци утврђења у облику издужене елипсе. Бедем, кула на јужној страни, очуван је у висини од двадесетак редова притесаног камена везаног кречним малтером. Од археолошког

материјала нађени су фрагменти кухињске керамике, гвоздена шипка лучно савијена и мања гвоздена крстолика апликација. Карактеристике керамичког материјала стварају могућност да је утврђење настало у време XIV или XV века.

Сеоско гробље, Доње Горачиће (Сјеница) – у оквиру активног гробља има старијих надгробних споменика, међу којима и неколико хоризонталних. На западној страни гробља налази се зарављени простор на коме се не врше укопи, па је могуће да се ту налазе остаци цркве. На локалитету се налази један фрагментован мермерни споменик „студеничке радионице“. Има споменика из XIX века.

Грчко гробље, Доње Горачиће (Сјеница) – недалеко од Сеоског гробља, ближе Горачанској реци, налази се једна некропла коју мештани називају „Грчко гробље“. На локалитету се могу видети само четири необрађене камене плоче. Било их је више, али су од њих остала само удубљења.

1.9 Демографске карактеристике подручја

Специјални резерват природе „Увац“ је слабо насељен простор. Насеља су брдско-планинског типа. Становништво подручја карактерише изразита депопулација и неповољна старосна структура становништва које се углавном бави пољопривредом, што је такође од кључног значаја за успешно спровођење заштите. Међутим, вековима уназад, становништво ободних насеља, животно је било повезано са водама Увца и његових притока, пространим пашњацима на заравњеним платоима и суватима ужег подручја Увца. На живот и културу становника овог подручја утицала је природна изолованост и удаљеност од значајнијих путева.

Ово подручје је познато по традиционалном начину живота, гостољубивим домаћинима и производима здраве хране (златарски и сјенички сир, паприка у павлаци, кајмак, хељда, суџук, пршута...). Старовлашки тип насеља може се наћи у живописним засеоцима, у виду појединачних или групација стамбених, сеоских и других пратећих објеката. Свако насеље је састављено из више засеока, која су настала на ободу природног добра, на заравнима, изнад клисурастих и кањонских делова подручја. Основно обележје, у просторно-функционалној организацији је релативно велика удаљеност између појединих сеоских домаћинстава. Куће су изграђене на падинама узвишења, на неплодном земљишту, у близини извора и пашњака. Први досељеници су запоседали пашњаке око крашких врела и на погодном месту градили куће. Села су била породичне задруге. Имена су добијали по презименима главне или најстарије задруге или од

локалних топонима. Током времена, услед прираштаја или досељавања становништва, насељена зона села се проширивала ка вишим, планинским теренима. Поред стамбених објеката налазе се мале ратарске површине, воћњаци и баште.

Отежавајућу околност представља структура локалног становништва, које је све старије, ниских примања и ниског нивоа образовања. Присутна је стална тенденција одласка младих и образованих кадрова у градске центре а с њима се губи и њихово потомство. Осим тога, исељавање становништва посебно добија на тежини, јер настаје у условима недовољног рађања. Од 90-тих година прошлог века интензивирани су спољне миграције. Број лица која се налазе на раду или боравку у европским и ваневропским земљама вишеструко је порастао, односно привремено или трајно напустио своје пребивалиште. Досадашње промене у економској структури биле су позитивне, али успорене и недовољне у погледу високог удела пољопривредног становништва у укупном становништву, структуре радне снаге према делатности, високог удела издржаваних лица и сл. Иако знатно промењена, образовна структура није задовољавајућа.

Број становника општине Нова Варош бележило је знатне промене током година. На опадање броја становника битно су утицале миграција у земље Средње и Северне Европе. Тренутно је доста становника са легалним боравком у европским земљама, а претпоставља се да их је много више, јер неки мигранти још увек нису обезбедили радне и боравишне визе.

Када је у питању општина Сјеница, интензитет демографског слабљења сеоских простора је веома различит. У кратком временском раздобљу, од око две деценије, градско насеље Сјеница преузело је главну улогу носиоца раста, а природни прираштај Бошњака, без обзира на значајне промене у његовом кретању, једини је чинилац раста укупног сјеничког становништва.

У насељима на заштићеном подручју и околини број становника, у протеклих пола века, мањи је за 32,64%. Из наредне табеле може се видети упоредни преглед броја становника апо општинама у насељеним местима на подручју СРП „Увац“:

Преглед броја становника апо општинама у насељеним местима на подручју СРП „Увац“:

Општина	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
НОВА ВАРОШ	12.256	13.07	14.868	11.155	8.958	7.211	6.197	4.870

		7						
СЈЕ НИЦА	3.22 5	3.590	3.433	2.761	2.243	1.517	1.082	962
ПРИБОЈ	305	331	436	390	355	349	305	285
УКУПН О	15.7 86	16.99 8	18.73 7	14.30 6	11.55 6	9.077	7.584	6.117

На заштићеном подручју популациони развој није хомоген, већ је издиференциран, по етно-демографском систему на српско, бошњачко и муслиманско становништво, које живи у функционално различитим типовима насеља, тј. заједницама насеља. По попису из 2011. године у општини Нова Варош било је око 90% српског, 5% бошњачког и око 3% муслиманског становништва, док је у општини Сјеница око 20% српског, 74% бошњачког и око 5% муслиманског становништва.

На заштићеном подручју, поред константног опадања броја становника, карактеристичан је и изразит процес старења. Просечна старост становника је знатно изнад републичког просека (42,21), па и просека за Златиборски округ (42,3). То значи да је ово простор дубоке демографске старости. Од укупног броја становника, само трећина је радно способних – запослених. Поред старосне, негативна је и образовна структура, која је добрим делом резултат утицаја наслеђених предрасуда и неравноправности међу половима, посебно на подручју општине Сјеница. На подручју природног добра становништво се бави у највећој мери пољопривредом (производећи толико да задовољи сопствене потребе), шумарством, прерађивачким делатностима и трговином.

Осим сеоских домаћинстава, на заштићеном подручју се налази велики број викенд објеката који су изграђени без одговарајуће документације и дозвола за изградњу. Највише оваквих објеката се налази на доступнијим локацијама, на обалама језера као на пример на: Марковој равни (Увачко језеро), Шиповику (Златарско језеро) и Радоињи (Радоињско језеро).

Најинтересантнија села на заштићеном подручју су:

ШТИТКОВО – смештено на месту где се спајају обронци планина Златара и Јавора, поред потока под именом Врело. Са својих десетак засеока (џемата) прави је представник старовлашког типа села. Било је насељено још у средњем веку. Особеност која га издваја од осталих села исте врсте јесте његова старост и чињеница да у селу постоји центар који је настајао у дужем временском периоду, а разликује се по својој урбанистичкој форми од осталих сеоских центара Западне Србије.

Поред кућа које су биле поређане у низу и неправилне површине сеоског трга, центар Штиткова одликовао се и необично високим степеном комуналне опремљености и уређења. Сви објекти чија је функција утицала на загађење животне средине (штале, свињци, кокошињци, нужници и сл.) изграђени су даље од кућа. Куће су неограђене, окружене цвећем, воћњацима и кошницама.

РАДОИЊА - ратарско сточарско село, формирано на узвишењима која се спуштају ка левој обали Увца, поред Радоињског језера. Атар села се састоји од 12 засеока. У српско средњовековно доба Радоиња је била средиште жупана. Село су насељавали досељеници из Херцеговине, Црне Горе, а мањим делом са Косова и Метохије. Историјским и културним значајем истичу се археолошки локалитети Ђирковића црквине, Градина, Пут према брани и др. До 1955. године било је седиште истоимене општине. Сад се у селу налази основна школа, здравствена станица, споменик посвећен борцима из НОР-а.

УРСУЛЕ - се налази на десној обали Сјеничког (Увачког) језера, између токова Увца и Кладничке реке. Атар села се састоји од десет засеока. На подручју села налази се Баждарска пећина, протичу реке: Увац, Кладница, Баждарска и потоци: Тотића, Црни и Мрчки. Овде се налази велики број извора и врела: Џанково, Баждарско, Мурско, Чесмица и др. Урсуде спадају у стара насеља. Археолошким истраживањима утврђени су остаци две цркве са некрополама, једна самостална некропола и трагови насеља, што говори о интензивнијој насељености у XIV и XV веку. Сад се у селу налази четворогодишња основна школа и продавница. Становништво се бави сточарством и ратарством.

1.10 Туризам и туристички локалитети

Географски гледано, подручје Увца се налази у близини две важне комуникације, којима се усмеравају туристички токови од средње и источне Европе према црногорском приморју. То су железничка пруга Београд - Бар (железничка станица у Бистрици) и магистрални пут Београд - Јужни Јадран, који бележе велики промет туриста нарочито у летњем периоду године. У односу на главне изворе туристичке тражње, ово подручје је око 260 km удаљено од Београда, 350 km од Новог Сада и 40 km од Златибора.

На простору природног добра налази се значајан број интересантних туристичких локалитета, који могу да привуку велики број посетилаца и да их задрже на подручју као целини или у појединим деловима: Увачка језера, меандри Увца на Увачком, Златарском и Радоињском језеру, Ледена пећина и велики број видиковаца (Молитва, Горње Лопиже, Савина Столица, Дебеља и др.).

Доступност локалитета који се налазе у близини природног добра, такође је важна за осмишљавање боравка туриста који у овом региону желе дуже да се задрже. У близини се налазе: Предео изузетних одлика „Камена Гора“, Споменик природе „Слапови Сопотнице“, манастир Милешева, Специјални резерват природе „Клисура реке Милешевке“, Парк природе „Златибор“, Парк природе „Голија“ и др.

У непосредној близини заштићеног подручја се налази Златибор који има велики број смештајних капацитета и гостију који редовно долазе у једнодневне излета на заштићено подручје.

Највише објеката хотелског смештаја налази се у непосредном окружењу заштићеног подручја, на планини Златибор, Златар, Новој Вароши и Сјеници, и у приватном смештају у селима општина Сјеница и Нова Варош.

Део природног добра је повезан обележеним и уређеним бицикличким и пешачким стазама са околним простором:

- стаза Златар - Увац, правцем Дрмановићи - Акмачићи - Комарани - Увачко језеро (брана), дужине 10,9 km,
- стаза Манастирски пут, правцем Златар - Водена пољана - Манастир Милешева - Пријеполје, дужине 23 km, и
- стаза Сјеница - Златар - Нова Варош, дужине 36 km.

Најзаступљенији видови туристичке понуде су: екотуризам, спортско-рекреативни, рурални, транзитни, ловни и риболовни.

Екотуризам представља одговорно путовање у природу којим се чувају животна средина и културне вредности и омогућава благостање локалног становништва. Представља сегмент одрживог туризма. Екотуризам треба да допринесе како заштити и промоцији биодиверзитета и геодиверзитета, тако и унапређењу комерцијалних одлика заштићеног природног добра кроз укључивање локалног становништва у реализацију туристичких услуга, очување идентитета и традиције локалне заједнице, демографској ревитализацији села и развијању свести о заштити природне средине, не само туриста већ и локалне заједнице. Екотуризам се базира на вођењу и пратњи мањих група до 25 људи у природу у циљу едукације.

Спортско-рекреативни туризам - је везан за излетничка, једнодневна и вишедневна кретања. Једнодневне излете практикују појединци из оближњих насеља, док излетничка и вишедневна кретања обухватају ширу контрактивну зону. Овај вид туризма обухвата

планинарење, пешачење, бициклизам на обележеним стазама или уз пратњу водича.

Сеоски (етно) туризам – развој сеоског туризма, као инструмент економског развоја и подизања стандарда сеоског становништва, базира се на принципима одрживог развоја и очувања природних ресурса руралних подручја.

Транзитни туризам – може имати позитивне ефекте на развој туризма као и целокупног подручја, у смислу продужавања боравка путника у транзиту на туристичким пунктовима, дуж главних саобраћајних праваца, као и усмеравање путника ка атрактивним туристичким локалитетима који су лоцирани на подручју природног добра. Развој регионалне сарадње, реконструкција и изградња саобраћајница регионалних праваца, представља основ дугорочног развоја транзитног туризма.

Риболовни туризам – на Златарском и Увачком језеру се одржавају рекреативне активности на води, укључујући рекреативни риболов и „Златарску шаранијаду“.

На овом подручју се сваке године током летње сезоне организује манифестација „Златарфест“ који укључују и регату на Златарском језеру, фестивал хељде, изложбу златарског сира – „Златарска сиријада“, меда и друга дешавања (од јула до септембра).

2 Оцена стања животне средине заштићеног подручја

Стање животне средине на заштићеном подручју је углавном добро и одликује се прилично високим квалитетом основних елеманата (ваздух, вода, земљиште, бука и др.), али је ипак ово подручје изузетно осетљиво на могуће притиске. Квалитет животне средине на заштићеном природном добру је задовољавајући услед периферног положаја и удаљености од градских и привредних центара.

Основни проблем представљају отпадне воде из Сјенице (канализација, млекаре, кланице...), које се преко река Вапе, Јабланице и Грабовице уливају у Увачко језеро, те отпадне воде Кокиног Брода које се уливају у Златарско и Радоињско језеро, као и отпадне воде Петловца, приградског насеља Нове Вароши, које се преко реке Злошнице уливају у Златарско језеро, и које све негативно утичу на квалитет вода. Заштитне зоне изворишта су угрожене непланском градњом и подизањем привредних објеката у којима није решено питање одвођења отпадних вода и загађујућих материја. Проблем предствала и рудник мрког угља „Штавал“, који индиректно загађује воде сливног подручја.

На подручју резервата је недовољно развијено управљање чврстим отпадом у погледу прикупљања, третмана и одговарајућег депоновања. Проблем представља неадекватно одлагање отпада у сеоским срединама, а посебно одлагање у коритима река. На територији општине Сјеница се за одлагање комуналног и кланичног отпада користи неуређена и неконтролисана депонија која загађује и угрожава квалитет реке Увац и истоимене акумулације, због изливања токсичних материја. Паљењем отпада ствара се велика количина отровног дима.

Квалитет ваздуха на планском подручју је, углавном, задовољавајући, а једино је у зимском периоду забележено повећање концентрација угљен-диоксида (CO_2) и чађи услед сагоревања чврстих горива, загађивање пореклом од транзитног саобраћаја, као и рудника мрког угља „Штавал“, који загађује ваздух и земљиште сумпором и пепелом.

На подручју резервата је евидентирано око 250 илегално изграђених објеката, који поред визуелног нарушавања предела, имају негативан утицај на воду, земљиште, биљне и животињске врсте и остале чиниоце животне средине.

3 Преглед конкретних активности, делатности и процеса који представљају фактор угрожавања заштићеног подручја

УГРОЖЕНОСТ РЕЉЕФА

Рељеф у заштићеном подручју није значајније угрожен антропогеном делатношћу. Делови рељефа су потопљени вештачким акумулацијама, али то није имало значајан негативан ефекат, јер је простор добио изванредан нови аспект и нову вредност. Значајнија угроженост рељефа могућа је по правцима главних и локалних саобраћајница, односно просецањем нових путних праваца, изградњом усека у падинама или појавом мањих каменолома одакле се вади издробљени стенски материјал за насипање локалних путева.

НЕГАТИВАН УТИЦАЈ НА ВОДЕ

Велики проблем заштићеног подручја је загађење Увца које доноси река Вапа. Вапу загађује и рудник Штаваљ, као и река Грабовица у коју се уливају отпадне комуналне воде Сјенице. Приоритет је санирање ових загађивача. То подразумева изградњу канализационог система и уређаја за пречишћавање отпадних вода у Сјеници, преко којих би се заштитило, како постојеће извориште Зарудине, тако и Увачко (Сјеничко) језеро, као извориште од републичког значаја. Слична ситуација је и са отпадним водама Кокиног Брода које се уливају у Златарско и Радоињско језеро, као и отпадним водама Петловца, приградског насеља Нове Вароши, које се преко реке Злошнице уливају у Златарско језеро.

Када се говори о угрожености крашких изданских вода, мисли се пре свега о угрожености њиховог квалитета. Главни фактори угрожавања налазе се у зонама прихрањивања извора, а потичу од употребе хемијских средстава у пољопривреди, која је главна привредна делатност на заштићеном подручју. Из тог разлога је неопходно спроводити контролу употребе хемијских средстава и вештачких ђубрива.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ НА ФЛОРУ И ВЕГЕТАЦИЈУ

Утицај антропогеног фактора на вегетацију може се континуирано пратити кроз историју подручја. У кризним годинама (у ратном периоду), посечен је највећи део шума, па су данас присутне углавном младе и средњедобне састојине са великим

учешћем жбунастих врста. Штетне последице нерационалног коришћења шумске и зељасте вегетације огледају се у присуству проређених састојина са доминацијом коровских врста које отежавају природну обнову заједница или у присуству шумских заједница са ретким дрвећем лоше виталности и стаблима развијеним из вегетативних изданака.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ НА ФАУНУ РИБА

И поред очуваности морфолошких и хидролошких карактеристика истраживаних водотока, кључни антропогени негативни фактори за постојећу фауну риба представљају промена квалитета воде (од комуналних отпадних вода из околних насеља и са пољопривредних површина). Посебан проблем представљају и вишегодишња непланска порибљавања акумулација врстама које нису карактеристичне за ово подручје, чиме су нарушене природне вредности заштићеног подручја.

УГРОЖЕНОСТ ФАУНЕ ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

Станишта великог броја врста водоземаца и гмизаваца на заштићеном подручју су угрожена. Најизраженији угрожавајући фактори су: изградња, нелегална сеча шума - тј. сеча која није у складу с плановима газдовања шумама, криволов, несавесно и неконтролисано коришћење хемијских средстава у пољопривреди и сл.

УГРОЖЕНОСТ ПЕЋИНСКЕ ФАУНЕ

Најзначајније факторе угрожавања у спелеолошким објектима представља нестручно уређивање за туристичке посете. Увођењем неадекватне расвете нарушавају се климатски услови што може изазвати негативне последице на живи свет у пећини. Током 2018. године извршена је израда стручне документације основа коришћења Ледене пећине. На основу овог документа спроводе се мере заштите Ушачког пећинског система, организује се начин посете и ограничава број посетилаца.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ НА ФАУНУ ПТИЦА

На заштићеном подручју постоје угрожавајући фактори који представљају проблем за заштиту птица:

- губитак, деградација и фрагментација шумских станишта, пашњака, камењара, као и других станишта услед изградње објеката (кућа за одмор, брана хидроелектрана и репетитора, шумских

путева),

- употреба отрова, пестицида и разних других опасних и штетних хемикалија ради сузбијања штеточина,

- у ранијем периоду вршене су велике акције тровања вукова и других штеточина. У савременом периоду, на ширем простору, постоји повремено тровање паса и других животиња.

Белоглави суп *Gyps fulvus* и Сури орао *Aquila chrysaetos* – Главни угрожавајући фактори за ове врсту су тровање, контаминација лековима (којима су лечене угинуле домаће животиње), недостатак хране, деградација станишта (посебно места гнезђења), пљачка гнезда и узнемиравање. Већина угрожавајућих фактора је редукована током последњих година.

УГРОЖЕНОСТ ФАУНЕ СИСАРА

На основу досадашњег увида у разноврсност и стање фауне сисара на предметном подручју и стању компоненти природе значајних за њено очување, може се закључити да она тренутно није значајније угрожена. Структура, величина и просторна конфигурација природних и других станишта пружа довољно могућности у смислу обезбеђења прехранбених и заштитних потреба присутних врста. Конфигурација терена, клисураста и изувјана долина Увца ствара многе просторне „цепове“, често тешко приступачне и са копна и са воде, нарочито у доњем делу тока, на Радоињском језеру. Оваквих „цепова“ има дуж читавог тока, што ствара одговарајућезаклоне и просторе на којиманарочито крупнији сисари налазе повољне услове за боравак и кретање. Такође, пространи шумски комплекси Муртенице, Златара и Јавора се природно надовезују на клисуру, што чини знатно шири и компактан животни простор за сисаре.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ САОБРАЋАЈА НА ПРИРОДНЕ ВРЕДНОСТИ

Пресецање и пробијање путева (локални, шумски) ремети структуру станишта фауне и представља значајан угрожавајући фактор. Један од проблема је уклањање вегетацијског слоја што доводи до брзе и трајне фрагментације станишта и изолације појединих делова популације (врста) у мале енклаве, што у дужем временском периоду може довести до изумирања. Ово се посебно односи на херпетофауну, јер ове животиње имају ограничену способност за миграције на већим раздаљинама или за насељавање других, мање нарушених подручја.

НЕГАТИВНИ УТИЦАЈИ ТУРИЗМА НА ПРИРОДНЕ ВРЕДНОСТИ

У тренутку када су активности становништва замрле и сви се окренули градовима и селима, појавила се нова антропогена опасност – покренута је дивља градња. Од почетне стихијске градње појединачних објеката, формиран је велики број локалитета за викенд изградњу и захваљујући томе туризам је показао своје ружно лице и запретио да се читав простор претвори у антропогену пустињу ишпартану улицама и низовима кућаи викендица.Једина позитивна страна је та што се градња због лоших услова (отежаног приступа, непостојања инфраструктуре и сл.) није проширила на велике површине. Иако туризам на овом подручју, тренутно није развијен у мери у којој може битно утицати на природне потенцијале, планира се да у будућности буде покретач развоја, па самим тим и један од већих фактора угрожавања.

Погрешно конципирани принципи развоја туризма, као и прекомерно присуство туриста на овом простору могу довести до великог притиска на живи свет заштићеног подручја. Анализом података о броју посетилаца, и на основу уоченог повећаног интересовања за посете Увцу, Резерват „Увац“ д.о.о. је током 2017.године донео „План управљања посетиоцима у СРП „Увац“ у циљу ограничавања броја посетилаца и временског ограничења посета на Увачком језеру. Овим документом који је израђен на основу мишљења Завода за заштиту природе Србије донекле је регулисан број посетилаца и спречен негативан утицај на природне вредности. Да би се избегле грешке и обезбедио одржив развој туризма, треба спречити неконтролисани и неуравнотежен развој туризма.

НЕГАТИВАН УТИЦАЈ ДЕПОНОВАЊА ОТПАДА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Већи део територије, нарочито рурална подручја у теже приступачним деловима заштићеног подручја, нису обухваћена организованим сакупљањем отпада, што за последицу има стварање нехигијенских сметлишта са неповољним утицајем на еколошку слику подручја, често лоцираним на неповољним теренима (у долини речних токова, у близини стамбених подручја, у јамама и тд.). Сметлишта и депоније чврстог отпада у насељеним подручјима представљају значајан фактор загађивања, ако се узме у обзир да се штетне материје приликом разлагања процеђују кроз подлогу,

доприносећи загађењу земљишта, а поготово површинских и подземних вода.

ЕКСПЛОАТАЦИЈА МИНЕРАЛНИХ СИРОВИНА

Један од угрожавајућих фактора на заштићеном подручју је експлоатација минералних сировина. Иако тренутно не раде рударска постројења за експлоатацију и прераду магнезита, простор око некадашњег рудника је девастиран. Велика количина јаловине, застарела опрема и резервни делови, напуштени рударски објекти, осим што кваре пејзажне карактеристике овог простора, представљају и потенцијалну еколошку „бомбу“ јер након напуштања ових постројења није урађена санација простора ни рекултивација копова и јаловишта.

4 Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја

Основ за планирање циљева су IUCN и национални оквир.

4.1 Визија

Специјални резерват природе „Увац“ је подучје чисте воде и ваздуха, очуваних шума и предела, тиме пружајући разноврсној и бројној флори и фауни сигурно и гостољубиво станиште, локалном становништву омогућајући да живи и привређује у складу са природом, а туристима и посетиоцима пуни доживљај разноврсног биодиверзитета, локалних производа и услуга.

4.2 Дугорочни и посебни циљеви

Концепт заштите СРП „Увац“ заснива се на међународним документима (IUCNпутства), законом утврђеним приоритетним функцијама, као и циљевима управљања базираним на досадашњим искуствима у управљању подручјем и специфичностима које ово подручје и локалне заједнице краси.

Управљање заштићеним природним добром подразумева развијен систем мера и активности којима су уређена питања од значаја за успешно планирање и спровођење мера заштите, очувања и унапређивања посебних природних вредности, рационално и планско коришћење природних ресурса, обезбеђивање функционалности уз поштовање начела очувања природних вредности и равнотеже природних екосистема.

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и развоја подручја СРП „Увац“ су:

- Заштита биодиверзитета укључујући основну еколошку структуру и пратеће еколошке процесе, као и подршку едукацији и одрживом туризму;
- Очување виталних и функционалних популација и скупина аутохтоних врста у густинама које су довољне како би се дугорочно обезбедила отпорност екосистема;
- Очување и унапређење станишта, типова станишта и популације дивље флоре и фауне, а посебно очување и даље снажење популације белоглавог супа;
- Очување и повећање разноврсности ихтиофауне уз јачање учешћа аутохтоних врста и снажење њихових популационих карактеристика;
- Очување разноврсних еколошких процеса у подручју;

- Очување и унапређење вредности биодиверзитета, геодиверзитета, као и културно-историјских вредности подручја;
- Очување геоморфолошких, хидролошких и спелеолошких одлика и феномена геонаслеђа, као и њихово одрживо коришћење у туризму и едукацији;
- Обезбеђивање услова за одрживи развој туризма, који ће туристима и посетиоцима понудити едуакивне, културне, инспиративне и рекреативне садржаје, при томене доприносећи деградацији простора;
- Подршка развоју локалних заједница и унапређењу квалитета живота локалних становника базираном на коришћењу ресурса на одржив начин;
- Очување и побољшање стања природних чиниоца животне средине, првенствено квалитет вода и земљишта, очување квалитета основних чинилаца животне средине (ваздух, вода, земљиште), заштита од буке и обезбеђење адекватног управљања отпадом;
- Успостављање система за планско уређење и изградњу, уз санацију последица досадашње противправне изградње објеката.

Посебни циљеви су:

- СРП „Увац“ ће до 2032.године унапредити институционални капацитет, развојем људских и финансијских капацитете, као и опремљеност са савременом опремом чуварске службе која спроводи унутрашњи ред у подручју;
- СРП „Увац“ ће до 2032. године развити план управљања посетиоцима и почети са његовом имплементацијом;
- СРП „Увац“ ће до 2032. године развити план комуникације, образовања и учешћа јавности, укључујући и политику рада са волонтерима и отпочети са његовом имплементацијом.

5 Анализа и оцена за остваривање циљева

Постојање дугогодишњег искуства управљача, као и континуиране активности на јачању људских капацитета и унапређење техничке опремљености указују на постојање кључних предуслова за остваривање постављених циљева заштите, очувања, унапређења, одрживог коришћења и развоја.

SWOTанализа је припремљена како би указала на кључне ограничавајуће факторе за остваривање постављених циљева заштите, очувања, унапређења, одрживог коришћења и развоја.

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Разноврсне природне вредности у СРП (биодиверзитет, објекти геонаслеђа, предели), • Увачка језера као вишенаменски ресурс (водоснабдевање, енергија, станиште...), • Разноврсна понуда у туризму и респективни потенцијал за развој туризма, • Искуство у заштити популације белоглавог супа, • Богат и разноврстан фонд ихтиофауне, • Богата културно-историјска баштина у резервату и околони, • Висок проценат државне својине над земљиштем на којем се простире СРП омогућује лакше управљање и спровођење мера заштите и развоја, • Слаба насељеност подручја, смањује утицај људи на режиме заштите, • Близина магистралног пута и доста добра мрежа интерних 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовољно развијена институционална сарадња између заинтересованих страна, • Велики број бесправно изграђених објеката, • Отежани услови за рад чуварске службе због разуђеног терена и условљеност спровођења активности временским приликама (зима, сушно лето...); • Недовољно развијени правни, организациони и материјално-финансијски услови за управљање посетиоцима и контролу инвестиционих активности, • Непостојање инфраструктуре за коришћење превозних средстава која користе електричну енергију за погон, а она је прописана, • Јавност и посетиоци недовољно познају вредности и мере заштите СРП, што узрокује ниску свест о потреби подршке заштити овог подручја, • Недовољно развијени едукативни програми на територији СРП и ограничени

<p>саобраћајница,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Успостављени квалитетни управљачки капацитетиу СРП (особље, процедуре, свремена опрема, визиторски центар), • Добра сарадња са кључним корисницима природних ресурса у СРП (енергетика, шумарство, ловство, спортски риболов) и полицијом, • Дугорочна и добра сарадња са становништвом и кланицама на обезбеђивању хране за белоглаве супове и друге врсте птица и животиња. 	<p>ресурси за спровођење едукативних активности,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нерешено питање отпадних комуналних вода насеља (Сјеница и Кокин Брод) и сјеничке депоније чврстог отпада угрожавају природне ресурсе и сам СРП, • Непотпуна знања и недовољно изграђен ауторитет чувара за обављање послова надзора над спровођењем режима заштите, • Недостатак контролних пунктова, отежава управљање посетиоцима, • Неуређеност и неопремљеност јавних површина и објеката за боравак и рекреацију посетилаца, • Непотпуна истраженост појединих компоненти природног комплекса и културно-историјских вредности, • Непостојање модерног информационог система као једног од кључних алата управљања заштићеним подручјем и основом за вршење мониторинга, • Непотпуна обележеност заштићеног подручја.
ПРИЛИКЕ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> • Имплементација Закона о заштити природе, чиме се унапређује управљања заштићеним подручјима, • Могућности коришћења више фондова за финансирања заштићених подручја (средстава републичког буџета, 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовољна подршка управљачу од стране органа локалне самоуправе на спровођењу режима заштите и стварању партнерства са становништвом и другим корисницима простора, • Неактивност општине Сјеница на решавању питања

<p>ЕУ фондова...),</p> <ul style="list-style-type: none"> • Могућности развоја пројеката заштите, реинтродукције и мониторинга лешинарских врста птица Балкана и Србије који би се реализовали и на заштићеном подручју Увца, • Могућности развоја међународних пројеката за заштиту подручја и одрживи развој, • Усвојена Стратегија развоја туризма Србије и очекивано јачање финансијске и друге подршке програмима и пројектима развоја еко и руралног туризма и других облика туризма у заштићеним подручјима, • Стратегија развоја пољопривреде и ИПАРД III програмомогућују ширење могућности финансирања програма и пројеката руралног развоја, органске и друге одрживе пољопривредне производње, • Подршка мерама за смањење климатаких промена омогућује спровођење мера и у СРП (пошумљавања и других активности заштите земљишта и шума), • Препознатљивост Увца и белоглавих супова у Србији и региону, • Међународне обавезе проистекле из НАТУРА 2000, • Развој сарадње, међусобног информисања, пружања стручне и друге помоћи између 	<p>канализације и комуналне депоније,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пасивност општина Нова Варош и Сјеница на изради и доношењу потребних урбанистичких планова, • Неадекватно реаговање надлежних органа на поједине инвестиционе намере и активности које могу бити еколошки неподобне или штетне, • Споро спровођење меравезаних за одклањање и спречавање последица противправне изградње објеката, • Неадекватно поступање надлежних органа по решењима и другим актима еколошке, грађевинске и друге инспекције, • Непотпуна или веома слаба међусобна сарадња релевантних стручних и научних институција које врше истраживања и мониторинг на заштићеном подручју, • Недовољна материјална и стручна подршка управљачу од стране меродавних министарства и институција на изградњи ауторитета управљача и чувара вредности заштићеног подручја.
--	--

Кључни ограничавајући фактори који су у претходном периоду значајно утицали на успешно остваривање програма заштите и развоја од стране управљача су произашли из SWOTанализе:

- потреба за даљим унапређење правних, организационих и материјално-финансијских услова управљача у циљу квалитетнијег управљања подучјем и посетиоцима, имплементацији мера заштите и унапређења биодиверзитета и контролу усаглашености инвестиционих активности са режимима заштите,
- непрепознавање вредности и значаја СРП „Увац“ за заштиту вредности подручја и ниска свест о потреби заштите у циљу очувања вредности подручја и квалитета ресурса којима се управља;
- непостојање адекватне институционалне сарадње између заинтересованих страна (институција, локалних самоуправа, невладиног сектора, локалне заједнице и др.), у спровођењу стратегских и планских докумената;
- недовољно развијени едукативни програми на територији СРП и ограничени ресурси за спровођење едукативних активности;
- недостатак материјалних средстава за реализацију свих потребних активности.

Анализа стања заштићених вредности, природних ресурса, односно основних вредности заштићеног подручја, у складу са законским обавезама редовно се приказује у оквиру Извештаја о остваривању Програма управљања на годишњем нивоу и доставља надлежном Министарству заштите животне средине.

Оцена стања природних ресурса, односно шумских ресурса, вреднује се кроз десетогодишње премере и израде основа газдовања шумама, а стање риболовне фауне вреднује и оцењује се кроз Програм управљања рибарским подручјем.

Узимајући у обзир дефинисане циљеве заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја, и кључна ограничења за остварење свих дугорочних циљева морају се обезбедити условишто подразумева:

- организационо и кадровско јачање капацитета управљача;
- осавремењавање и техничко опремање управљача;
- дигитализацију података и ажурирање постојећих база (имплементацију GISтехнологије у систем управљања);
- развој едукативних и информативних програма и рад са децом, локалним становништвом, посетиоцима;

- унапређе механизма институционалне сарадње између заинтересованих страна и управљача;
- обезбеђење финансијских средстава за реализацију дугорочних циљева;
- унапређење сарадње са другим заштићеним подручјима у Србији и на међународном нивоу.

6 Приоритетне мере и активности на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности

Све мере и активности су планиране сагласно законском и стратешком оквиру, као и услова који су издати од стране Министарства за заштиту животне средине (решење бр. 486/22 од 19.8.2022.године) и Водних услова издатих од стране Републичке дирекције за воде (решење број 535 од 15.9.2022.године).

6.1 Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређивању природних вредности

Станишта

У СРП „Увац“ постоје четири групе типова станишта, при чему су „шуме и полуприродне површине“ најзаступљенији тип станишта (захвата површину од 19.000,18 ha). Следе „пољопривредне површине“ (14.000,06 ha), „водени басени“ (1.311 ha) и „вештачке површине“ (61 ha).

Плански документ разматра све типове станишта.

Шуме; Шумска вегетација је представљена низом заједница и то: шума беле јове *Alnetum incane*, шума јове и граба *Alneto glutinosa-Carpinetum betulli*, шума китњака и цера *Quercetum petraeae-cerris*, шума црног јасена и белог граба *Orno-Ostryetum carpinifoliae*, шума китњака *Quercus-Carpinetum* и граба и шуме букве *Fagetum montanum*. На осојним падинама се налазе фрагментално распоређене шуме смрче *Picea excelsae* у комбинацији са мањим површинама борових шума. Изнад овог појаса јављају се заједнице са брезом *Betula pendula* и јасиком *Populus tremula*.

Шумама се газдује рационално у циљу побољшања заштите, структурне изграђености, порекла, еколошке стабилности, здравственог стања. Управљач настоји да уз трајно очување, заштиту и унапређење те рационално, мултифункционално и одрживокоришћење стварно (затечено) стање преводи ка оптималном функционалном стању шума.

Циљ: Очување постојећих и формирање нових аутохтоних шумских заједница и успостављање екосистемског баланса.

Активности:

- чување шума, укључујући очување природног састава и структуре аутохтоних шумских и унапређење измењених екосистема;

- обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена;
- заштита шумских екосистема од пожара;
- праћење појаве сушења шума и праћење популације штетних инсеката;
- мапирање и планирање мера за праћење и сузбијање ширења алохтоних врста;
- ажурирање базе података;
- прикупљање података о типовима станишта кроз апликацију „Тренеска“.

Пољопривредне површине: У оквиру пољопривредних површина поред обрадивих површина (оранице, воћњаци...), са аспекта заштите најзначајније су површине под ливадама и пашњацима.

Вегетација ливада и пашњака је услед израженог антропозоогеног утицаја, осиромашеног флористичког састава и углавном представљена заједницама типа *Nardetum strictae* и сл. За шири простор Увца се наводе још заједнице *Danthonietum calycinae* Cinc. Et Kojić; *Festucetum pseudovinae* Horv; *Agrostidetum albae* Ujv. И влажне ливаде бесколенке *Molinietum coeruleae* Koch. Продуктивније ливаде кошанице (*Molinio-Arrhenatheretea* Tüxen) су развијене изван клисуре, ближе сеоским срединама.

Циљ: Очување ливадских и пашњачких екосистема и подршка власницима за њихово очување.

Активности:

- формирање базе података травнатих станишта на подручју резервата;
- успостављање трајног праћења стања травнатих станишта;
- редовно одржавање и обнављање деградираних и спонтано обраслих ливадских површина;
- уређење, обнова, одржавање и еколошки безбедно коришћење ливада и пашњака у зонама заштите изворишта вода и природних вредности, у складу са успостављеним режимима заштите постојећих, односно планираних акумулација и заштићених подручја;
- обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена;
- организовање сарадње са власницима земљишта на коме се природно добро налази;
- стварање услова за покретање и развој органске производње хране, добијање робне марке широког асортимана локалних

пољопривредно прехранбених производа по основу посебних/заштићених одлика географске средине.

Водени басени (извори, водени токови и акумулације);

Хидрографску мрежу заштићеног подручја чине акумулације „Увац“, „Златар“ и „Радоиња“, део реке Увац између наведених акумулација, као и реке Вапа, Јабланица, Грабовница, Вељушница, Кладница, Вршевина, Тисовица и Марића река са притокама. Са икhtiофаунистичког аспекта све воде припадају салмонидном типу.

Планом управљања нису предвиђене радње које би на било који начин утицале на водни режим или одступале од издатих водних услова.

Циљ: Очување изворишта, водених токова и акумулација.

Активности:

- сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација;
- активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта;
- истраживање и мониторинг квалитета воде на Увачком језеру;
- ажурирање базе података о хидролошкој мрежи у СРП;
- израда катастра изворишта, водених токова и акумулација и израда пројекта уређења;
- биолошки мониторинг текућих и стајаћих вода на подручју СРП;
- сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација;
- активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта;
- едукацији становништва и на промоцији заштите и одрживог коришћења и очувања акватичних екосистема.

Заштита флоре, фауне и фунгије;

Флора: На заштићеном подручју забележено је 655 биљних таксона (истраживањима васкуларне флоре реке Увац, од Сјенице до Штрпца, Вељић, М. и сарадница наводе 730 таксона, 2006), што чини око 17 % целокупне флоре Србије.

Број врста које имају национални и међународни значај износи 213. На националном нивоу, заштита биљних врста спроводи се према

Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 05/10, 47/2011, 32/2016 и 98/2016). Овим законским актом обухваћено је 74 биљна таксона са подручја Увца и то у категорији строго заштићених – 4 и заштићених врста – 70 (Прилог бр. 6). Строго заштићене су четири врсте орхидеја: *Dactylorhiza maculate* (пегави кађунак), *Dactylorhiza saccifera* (врећаста кађун), *Orchis militaris* (кађун) и *Orchis ustulata* (медени кађунак).

Фауна; Ихтиофауну овог подручја чини 23 врсте риба из 9 фамилија, од чега је 15 заштићених и једна строго заштићена дивља врста (пеш).

Забележено је присуство укупно 18 врста водоземаца и гмизаваца, што чини 38,30% од укупног броја врста које насељавају територију Републике Србије. Ово подручје представља станиште строго заштићених врста водоземаца: *Bombina variegata* (жуторби мукач), *Bufo bufo* (обична крастача) и *Rana dalmatina* (ливадска жаба), као и строго заштићених врста гмизаваца: *Emys orbicularis* (барска корњача), *Natrix natrix* (белоушка) и *Vipera ammodytes* (поскок).

Посебну вредност биодиверзитета представља 20 врста инсеката из реда тврдокрилаца (Coleoptera), од којих је девет врста по први пут забележено у Србији: *Omalium caesum*, *Omalium excavatum*, *Lesteva (s.str) monticola*, *Alaobia spelea*, *Rugilus subtilis*, *Ochtheophilum fraticorne*, *Lathrobium (Tetratopeus) scutellare*, *Gabrieus breviventer* и *Gryophynus fraticornis*.

Забележено је присуство 187 врста птица, односно 52,50% од укупног броја врста регистрованих у Србији – 163 врсте су строго заштићене, а 24 заштићене. На Светској црвеној листи (IUCN Red List of Threatened Animals) са овог подручја евидентирано је укупно 19 врста. Основну вредност представља присуство једне од најређих врста лешинара код нас, белоглавог супа (*Gyps fulvus*) - евидентирано је око 233 (по процени око 270) јединке ове врсте.

Заштићено подручје стално или повремено настањује 47 врста сисара, што тренутно чини готово половину врста које су до сада на било који начин регистроване на територији Србије. Најбројнију групу чине глодари (Rodentia) са 13 забележених врста, уз још три за које постоје индикације о присуству. За њима следе звери (Carnivora) са 11 врста и бубоједи (Eulipotyphla) са 7.

Најмалобројнији су папкари (Artiodactyla) са 2 и зечеви (Lagomorpha) са 1 врстом.

Циљ: Заштита значајних, ретких и угрожених врста.

Активности:

- ажурирање базе података о распрострањености врста;
- праћење стања популација флоре и фауне (мониторинг);
- прикупљање података о дивљим врстама кроз апликацију „Тренеска“
- наставак реализације вишегодишњег пројекта заштите белоглавог супа (мониторинг, забрана приступа птицама на хранилишту и гнездима, изношење хране на хранилишта);
- наставак мониторинга популације сова и картирање њихових станишта;
- изградња нових просторија за прихват крупних птица и грабљивица, и других дивљих животиња којима је потребна помоћ;
- успотављање мониторинга фауне водоземаца и гмизаваца;
- успостављање мониторинга слепих мишева;
- обезбеђивање заштите и надзора локалитета са трајним или периодичним ограничењем за риболов, а нарочито у време мреста;
- мапирање инвезивних врста и њиховог станишта, као и планирање мера за контролу њиховог ширења и сузбијања; планирање мониторинга популација биљних врста: змијоглавка (*Echium russicum*), монашки пупавац (*Silene pusilla subsp. monachorum*) и представника из фамилије орхидеја (фам. *Orchidaceae*).

Заштита геонаслеђа:

Простор СРП „Увац“ је простор очуваних геоморфолошких феномена, односно репрезентативних облика крашког и флувиокрашког рељефа – јединствено по меандрима Увца и његових притока, као и по великом броју подземних облика крашког рељефа (поткапина, пећина и јама). Издваја се Ушачки пећински систем, дуг око 6 km, са каналима у неколико нивоа, дворанама и пећинским украсима. Најатрактивнији део овог система је Ледена пећина. Својим украсима, у виду дугачких драперија и витких белих стубова, лепотом зауставља дах.

Циљ: Очување геонаслеђа СРП „Увац“.

Активности:

- Чување и спречавање недозвољених активности на локалитетима;
- Подстицање настављања истраживања, нарочито у хидро-геолошким објектима (пећине Увца);
- Ажурирање база података о геолошким истраживањима, геодиверзитету и објектима геонаслеђа;

- Развој едукативних пројеката и тематских тура посвећених геонаслеђу;
- Одржавање локалитета геонаслеђа.

6.2 Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређивању створених вредности

Заштита културно-историјског наслеђа; На заштићеном подручју се налази утврђено непокретно културно добро Мост на Увцу у засеоку Жвале (Урсуне), велики број археолошких локалитета (11) од којих су најзначајнији Јеринин град (Дружиниће), град Клак (Радоиња) и манастир у Трудову (Трудово), као и добара под претходном заштитом (5).

Циљ: Заштита и уређење локалитета и објеката културно историјског наслеђа.

Активности:

- Израда пројеката, уређење и одржавање локалитета.

6.3 Рад чуварске службе

Због специфичности послова на заштити природе, постојање чуварске службе у СРП је Законом дефинисана обавеза управљача. У делокругу рада чуварске службе посебно се издваја важност праћења и контроле активности посетилаца и других корисника у заштићеном подручју, коришћења минералних сировина, шума, флоре, фауне, употребе моторних возила, употреба пловила, градње објеката, ложења ватре на отвореном, одлагања отпада, одвијања манифестација и пружања информација и помоћи посетиоцима и локалном становништву.

Законом о заштити природе, прописано је да се спровођење режима заштите, унутрашњи ред и чување специјалног резервата природе обезбеђује доношењем и применом Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби. Правилником се ближе утврђују забрањени радови и активности као и правила и услови обављања радова и активности који су допуштени.

Циљ: Квалитетна контрола активности посетилаца и других субјеката у заштићеном подручју.

Активности:

- спровођење правилника о унутрашњем реду и чуварској служби;
- организовање и на адекватан начин опремање чуварске службе;

- обука чуvarске службе за обављање послова заштите, поступања са дивљим животињама (посебно са онима које су повређене) и управљање посетиоцима.

2

7 Приоритетни задаци и активности научно-истраживачког рада

Иако су до сада вршена бројна научна истраживања у СРП „Увац“, још увек се може сматрати као недовољно истражено подручје у Србији, посебно по питању биодиверзитета.

Основни циљ биолошких истраживања у наредних 10 година биће комплетирање базе података о стаништима и врстама у свим деловима специјалног резервата природе, са посебном пажњом на оне врсте које су битне за управљање заштићеним подручјем, као што је то белоглави суп. Истраживања ће се спроводити са научним институцијама, а њихово планирање и спровођење ће бити првенствено базирани на темељу потреба и давања приоритет истраживања чији резултати ће бити применљиви у практичној заштити природе.

Циљ: Наставак започетих и успостављање нових научних истраживања из различитих специјалистичких и мултидисциплинарних области важних за очување подручја.

Активности:

- ажурирање базе података о распрострањењу свих врста на бази постојећих података и текућих истраживања;
- сарадња са научно-истраживачким институцијама и покретање заједничких пројеката за истраживање диверзитета флоре, фауне и фунгије, геонаслеђа и публикавање резултата истраживања;
- планирање истраживања диверзитета дневних лептирова;
- Успостављање мониторинга на свим деловима заштићеног подручја.

8 Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу простора

Уредбом о заштити на подручју резервата не ограничавају се права коришћења земљишта или природних богатстава значајније преко мере утврђене појединачним постојећим законима (нпр. Закон о шумама, Закон о водама, Закон о заштити пољопривредног земљишта, Закон о заштити животне средине, Закон о ловству, Закон о рибарству или другим прописима). Изузетак представља забрана експлоатације минералних сировина у границама резервата.

8

9

7

8

8.1 Шуме и шумарство

Око 80% површина под шумом на подручју резервата је у државној својини а њихов корисник је ЈП „Србијашуме“ које газдовање тим шумама обавља преко Шумског газдинства „Пријеполје“ из Пријепоља и Ш.Г. „Голија“ из Ивањице.

Осим државних шума постоје и приватне шуме за које не постоје поуздани подаци о производним вредностима. За приватне шуме израђују се програми газдовања шумама у складу са Законом о шумама, за територију једне или више општина.

Границе заштићеног подручја у шумско-привредној подели обухватају државне шуме осам газдинских јединица: „Златар I“, „Босање“, „Јасеново-Бождетићи“, „Вучје-Козомор-Вран“, „Црни-Врх-Гола брда“, „Пландиште“, „Дервента-Бабињача“ и „Златар-Јавор“, укупне површине 5.855,49 ха (комплекс државних шума и шумског земљишта). Анализом важећих података из посебних шумских основа за газдовање шумама утврђено је да је укупно обрасла (под шумском вегетацијом) површина 3.891,13 ха, а површина под шумским земљиштем износи 1.147,50 ха. Необрасле површине као што су пашњаци, ливаде, камењари, путеви, далеководи, објекти и др. износи 816,86 ха.

Уредбом о заштити, на подручју резервата забрањени су крчење и чиста сеча шуме, осим ради промене врсте дрвећа и узгојних облика шуме на малим површинама, изградње шумских комуникација и

објеката, заштите и надзора природних вредности и за друге дозвољене намене изградње и уређења простора у складу са законом, као и сеча репрезентативних стабала дрвећа и примерака заштићених, ретких и у другом погледу значајних врста дрвећа и жбуња, као и садња, засејавање и насељавање дивљих врста биљака страних за природни, изворни живи свет западне Србије, осим пошумљавања и садње биљака на малим површинама и у строго контролисаним условима ради хортикултурног уређења, заштите од водне ерозије и рекултивације деградираних површина.

Као оквир за однос према шумама постављен је одрживи развој шумарства уз примену мера за постизање циљева газдовања шумама и шумским земљиштем утврђеним у основама газдовања шумама. На основу Закона о шумама („Службени гласник РС”, бр. 30/10, 93/12, 89/15 и 95/18 – др. закон) основе газдовања шумама су плански документи газдовања шумама који се доносе за газдинску јединицу, осим за шуме сопственика – физичких лица. Основе се израђују на основу утврђеног стања шума на терену (састојинске инвентуре) и нарочито садрже: стање шума; разраду општих смерница из плана развоја; евиденцију и анализу спроведених мера газдовања; планове газдовања по врсти и обиму послова, времену, месту и начину њиховог спровођења; вредност шума. Основе се доносе за период од десет година.

Циљ: Одрживо газдовање шумама, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на начин да се очува биодиверзитет, с тим да продуктивност и обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава еколошке, економске и социјалне потребе.

Активности:

- усаглашавање шумских основа са режимима утврђеним уредбом о заштити на деловима газдинских јединица које су обухваћене границама резервата. Усаглашавањем обухватити све законом утврђене сегменте газдовања шумама (гајење и коришћење шума, изградња и одржавање шумских саобраћајница, унапређење свих функција шума);
- анализа стања приватних шума и израда програма газдовања тим шумама за подручје резервата, односно за територије катастарских општина које у целини или делом припадају резервату. Уколико се уређивање приватних шума организује кроз законом утврђену документацију на нивоу територије општина, онда ће се резултати споменуте анализе као и циљеви газдовања, врста и обим радова на приватним парцелама под шумом на подручју резервата уградити у споменута општинска документа;

- израда и доношење јединственог програма заштите од пожара за подручје Резервата који би био усклађен са мерама противпожарне заштите утврђеним шумским основама и другим шумарским документима, као и са противпожарним мерама које у складу са законом планирају и спроводе други субјекти;
- контролисано коришћење укупног потенцијала шума за рекреацију и туризам;
- израда јединственог програма коришћења и заштите лековитог биља, гљива и шумских плодова (споредних шумских производа) на подручју Резервата и потписивање споразума/уговора о сарадњи на реализацији тог програма са ЈП „Србијашуме“, сопственицима шума и земљишта на коме се наведени природни производи сакупљају.

8.2 Дивљач и ловство

Подручје резервата припада ловишту „Златар“ на територији општине Нова Варош - чији је корисник Ловачко удружење „Козомор“ из Нове Вароши и ловишту „Царичин град“ на територији општине Сјеница чији корисник Ловачко удружење „Врхови“ из Сјенице. Главне врсте гајене ловне дивљачи су срна, дивља свиња, зец, јаребица и јаребица камењарка. Од других врста ловне дивљачи најзначајније су вук и лисица.

На подручју резервата и активности лова, односно гајења, заштите и коришћења дивљачи одвијају се на основу Закона о ловству и других меродавних прописа (подзаконских аката) из те области и ловних основа, осим што је на подручју резервата уредбом о заштити забрањен одстрел дивљачи на обележеним местима гнежђења и хранилиштима белоглавог супа (што је прецизирано Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби), других ретких птица грабљивица и лешинарских врста и насељавање алохтоних врста дивљачи, док се препоручују мере за побољшање стања фонда ловне дивљачи, постављање наменских објеката и опреме за потребе њене прихране, чувања и праћења стања.

Циљ: Квалитетно управљање популацијом дивљачи.

Активности:

- усаглашавање ловних основа са меродавним елементима режима заштите установљеног уредбом о заштити;
- израда и реализација програма превенције и спречавања постављања отровних мамаца за вукове, лисице, псе луталице и друге животиње које наносе штету становништву и белоглавом супу;

- израда пројеката реинтродукције и снажења популација врста дивљачи које су нестале или су угрожене, односно врста које се могу сматрати аутохотним за западну Србију, а на основу научних провера и стручних ставова утврђених ловним основама;
- обавештавање чланова ловачких удружења о режиму заштите и утврђеним правилима унутрашњег реда и организација обука за препознавање птица, сисара, других животиња и биљака које се не смеју ловити, узмениравати, сакупљати или уништавати.
- потписивање споразума/уговора о сарадњи Резервата „Увац“ д.о.о. са ловачким удружењима.

8.3 Заштита и управљање риболовном фауном

Управљач риболовним водама у СРП „Увац“ је Резерват „Увац“ д.о.о.

Риболовне воде рибарског подручја Специјалног резервата природе „Увац“ насељавају 24 врсте риба. Ихтиофауну рибарског подручја Специјалног резервата природе „Увац“ чине изворне (14), транслоциране (шаран, уклија, смуђ, сом, бодорка) и алохтоне врсте унете порибљавањем (језерска златовчица, бабушка, амурски чебачок, сунчица, јегуља). Налаз јегуље везан је за 2013. годину, када је документован њен улов у акумулацији „Златар“. Током претходног периода забележени су налази смуђа у акумулацији „Радоиња“ и бодорке у акумулацији „Златар“, што указује да је дошло до њиховог проласка из узводнијих акумулација у којима је раније њихово присуство констатовано.

Управљање рибљим фондом на риболовним водама врши се у складу са принципом одрживог коришћења, које доприноси очувању рибљег фонда и водених екосистема.

Циљ: Очување и одржавање водотокова и акумулација и аутохотног рибљег фонда у њима.

Активности:

- доношење и спровођење Програм управљања рибарским подручјем за период 2023-2032;
- чување и контролисано коришћење рибљег фонда;
- праћење квалитета вода;
- наставити и јачати сарадњу са удружењима спортских риболоваца на заштићеном подручју као и са удружењима са суседних рибарских подручја; та сарадња већ постоји, уз формално регулисање међусобних обавеза кроз одговарајуће акте, односно уговоре и споразуме;

- успоставити ефикаснију контролу активности рекреативних риболоваца и излова рибе, доношењем новог Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби, повећањем броја чувара и њиховим адекватним опремањем средствима рада, сарадњом са органима унутрашњих послова и месним становништвом, елиминисаће се или смањити на минималну меру појаве непрописног и прекомерног излова;
- постављање мобилијара и одржавање приобалног појаса.

8.4 Пољопривредно земљиште и пољопривреда

Доминантни корисник пољопривредног земљишта на подручју Резервата су сеоска домаћинства, а његова претежна намена/култура су пашњаци и ливаде, што условљава и чињеницу да сточарство (и то, углавном, екстензивном) представља главни облик бављења пољопривредом. Земљиште припада вишим класама бонитета, односно категоријама педолошких супстрата слабије плодности и ограничених облика коришћења. Употреба хемијских средстава (пестицида и хербицида) је мала – како у погледу укупне површине која се третира, тако и у погледу количине употребљених хемикалија по јединици површине. Изузетак су површине на којима се интензивније узгаја кромпир, али и ту је третирање хемикалијама мањег обима него у нижим, брдским и равничарским пределима.

Уредбом о заштити на подручју резервата и решењем о условима за израду Плана забрањено је преоравање пашњака и природних ливада, као и орање обрадивог земљишта и друге радње на местима и на начин који могу изазвати процесе водне ерозије и неповољне промене изгледа предела, док се препоручује и обезбеђује заштита земљишта од водне ерозије, санација и рекултивација оштећених или деградираних терена, развој земљорадње, сточарства, воћарства и пчеларства уз контролисану и што мању употребу хемијских средстава, очување и обнављање старих сорти и раса биљних култура и домаћих животиња.

Развој пољопривреде и рурални развој се базира на принципима одрживог развоја.

Циљ: Пољопривредну делатност засновати на принципима одрживог развоја и усмерити ка реалним капацитетима подручја, уз истовремено задовољење економских и еколошких интереса.

Активности:

- формирање базе семена аутохтоних сорти воћа и поврћа;
- укључивање локалног становништва у развојне пројекте усмерене ка производњи високовредне здраве хране или органске производње;

- подршка коришћавању агроеколошких погодности за производњу старих аутохтоних сорти воћа (јабуке, крушке и др.), семенског и меркантилног кромпира, планинских сорти стрних жита, лековитог и ароматичног биља, меда и др.;
- подршка усклађивању начина коришћења пољопривредног земљишта с природним погодностима и ограничењима и развојним потребама локалних заједница;
- интензивирање коришћења потенцијала ливада и пашњака за развој сточарства, пре свега млечно-месног говедарства и овчарства;
- подршка малим газдинствима да успоставе и унапреде прераду производа кроз мала породична газдинства и достигну виши степен финализације својих производа.

8.5 Воде и водопривреда

Воде на подручју резервата првенствено се користе за производњу електричне енергије (хидроелектране „Увац“, „Кокин Брод“ и „Бистрица“) и за локално водоснабдевање. У будућности, есенцијална намена хидроакумулација на Увцу биће регионално водоснабдевање, уз задржавање постојећих функција у мери која буде одређена потребама обезбеђења квалитетне воде за потрошаче у ширем окружењу.

Циљ: Наменско коришћење водних ресурса уз смањење негативног утицаја на диверзитет језера и водотокова.

Активности:

- ажурирање катастра водотока, извора и врела, објеката водоснабдевања и водопривредних објеката на подручју Резервата;
- мониторинг појаве наглих промена водостаја на увачким језерима, у циљу предузимања поступака предупређења или умањења негативних последица тих промена на рибљи фонд.

8.6 Електропривреда

Према расположивим подацима заштићено подручје има потенцијале за коришћење одређених обновљивих извора енергије и то хидро-енергије, биомасе, енергије Сунца и отпадне топлоте.

Циљ: Смањење конфликта између коришћења енергетских ресурса и заштите животне средине.

Активности:

- припрема плана за замену транспортних средстава која користе фосилна горива са транспортним средствима на електричну енергију у оквиру управљача СРП „Увац“;
- стварање предуслова за успостављање пунктова за пуњење батерија електричних возила на територији резервата;

- подршка коришћењу обновљивих извора енергије и нових технологија производње енергије на територији резервата;
- омогућити извођење планираних радова и активности на одржавању (санација, реконструкција, адаптација, доградња и др.) постојећих хидроелектрана "Увац", "Кокин Брод" и "Бистрица";
- омогућити извођење планираних радова и активности на изградњи Реверзибилне хидроелектране "Бистрица", која је Закључком Владе 05 број: 351-11401/2021-2 од 28.07.2022. године проглашена Пројектом од јавног и општег интереса, односно од посебног или националног значаја за Републику Србију, као и подршку реализацији пројектних активности током израде просторне и техничке документације, Студије о процени утицаја на животну средину, као и извођења радова на изградњи реверзибилне хидроелектране Бистрица;
- омогућити извођење планираних радова и активности на одржавању, санацији, адаптацији и реконструкцији у постојећим коридорима електроенергетске инфраструктуре;
- омогућити извођење планираних радова и активности на изградњи електроенергетске инфраструктуре према Плану развоја преносног система и Плану инвестиција.

8.7 Минералне сировине и рударство

На подручју Резервата нема значајнијих лежишта и резерви минерних сировина. Од економског значаја су резерве грађевинског камена, првенствено кречњака, и резерве угља/лигнита у Штављу.

Уредбом о заштити на подручју Резервата забрањена је експлоатација минералних сировина и изградња рударских објеката, осим планског отварања привремених позајмишта грађевинског или украсног камена за локалне потребе, а на подручју заштитне зоне те се активности могу обављати у складу са Законом о рударству и прописима који уређују заштиту животне средине. У оба случаја, планирани радови подлежу обавези процене утицаја на животну средину.

Циљ: Смањење конфликта између коришћења минералних сировина и рударских ресурса и заштите животне средине.

Активности:

- израдити регистар/преглед обављених или планираних геолошких истраживања, оверених билансних резерви минералних сировина, издатих одобрења за њихово коришћење;
- ажурирање пописа правних и физичких лица која врше експлоатацију и прераду минералних сировина са кључним

параметрима који дефинишу врсту, обим радова и њихов утицај на околину.

8.8 Туризам

Резерват „Увац“ д.о.о. треба да има јасну улогу у подршци и развоју одрживог туризма у СРП „Увац“, да ради на јачању координације, комуникације и партнерства са различитим туристичким актерима (јавно - приватно). Иако је основна улога Резервата „Увац“ д.о.о. управљање резерватом природе, очување и унапређење биодиверзитета, заштита животне средине, информисаност и подстицање развоја туризма у подручју Увца, а такође би се требао ангажовати и у маркетингу и подршци туристичким предузећима на обострану добробит.

Подршка и учешће туристичких субјеката су од великог значаја за развој туристичке понуде и услуга.

С обзиром на то да имају свакодневне контакте са туристичким актерима на подручју резервата, потребан је додатно унапредити однос између Резервата „Увац“ и локалних туристичких организација.

Ово обезбеђује међусобно разумевање улога сваког од актера и да партнерски раде на извршавању циљева Плана управљања. Постоји реална могућност да се побољша садашња пракса, а све у циљу добробити посетиоца, локалног бизниса и посетилаца.

Туризам, паралелно са науком и образовањем, спада у најзначајније функције заштићеног подручја и треба да представља, са становишта економских циљева, респективну или једну од основних делатности људи који тамо живе. Уредбом о заштити потврђена је потреба и дата могућност за изградњу објеката, инфраструктурно опремање и уређење простора, између осталог, и за намене екотуризма као и за приказивање спелеолошких вредности у рекреативне и туристичке сврхе. Туризам на подручју резервата треба да испуњава два кључна услова: да буде одржив и да се у што већој мери манифестује као екотуризам.

Циљеви:

- Јачање идентитета и подизање свести о специјалном резервату природе као одрживој дестинацији;
- Анимација и подржавање туризма и његових субјеката у развоју и унапређењу туристичке понуде уз узимавање природног и културног наслеђа;
- Развијање и промоција туристичких производа - обезбеђивање дужег боравка и пружање квалитетног искуства;
- Подржавање и подстицање свих актера у туризму у СРП да разумеју сврху заштите, развијају и промовишу здравусредину.

Активности:

- Направити базу постојеће туристичке понуде;
- Организација и спровођење тренинга за туристичке актере у заштићеном подручју;
  - Израда детаљног плана (итинерера) обиласка подручја резервата са варијантним решењима у погледу садржаја и мотива који су предмет боравка и доживљаја, величине и начина вођења туристичких група и др;
  - Оспособљавање GIS базе података;
  - Подршка промоцији манифестација, локалним производима и занатству;
    - Формирање уређених кампова као посебног туристичког производа (Радоиња, Шиповик, Маркова раван и др.);
    - Реализација пројекта постављања туристичке сигнализације;
    - Подршка развоју туристичке понуде базиране на природним вредностима Ушачке, Тубића и Баждарске пећине и пећине Буковик;
    - Подстицање реконструкције и изградње смештајних капацитета сеоских домаћинстава;
    - Подршка развоју туристичких услуга на природним вредностима подручја (услуге превоза чамцима и бродићима, пешачке руте, кампинг...);
    - Изградња и унапређење примарне еко-туристичке инфраструктуре (марине, купалишта, пешачке и бицикличке стазе, паркинг простор, летњиковци, видиковци, места за одмор, риболовне стазе...), као и обезбеђивање веће приступачности туристичким локалитетима;
    - Анимирање заинтересованог становништва и других учесника за обезбеђење финансијске подршке за реализацију микро и малих пројеката из подстицајних средстава буџета Републике и пружање стручне помоћи у припреми тих пројеката и подношењу захтева.

8.9 Рурални развој

Заштићена подручја доносе ризик од појаве „конфликта“ између заштите природних вредности и развојних потреба локалног становништва. Имајући у виду основне принципе одрживог развоја потребно је успоставити баланс између одрживе заштите вредности и ресурса и одрживог развоја подручја. Основни принцип за релативизацију ових потенцијалних конфликта је обезбеђивање користи за локалну заједницу.

Циљ: унапређење квалитета живљења на селу, подршком развоју непољопривредних делатности и повећању запослења сеоског становништва, очувању културних и традиционалних вредности и идентитета руралних подручја.

Активности:

- формирање и рад мешовитих радних тела за решавање конфликтних питања која се тичу заштите, а истовремено утичу на локалне заједнице и локалне становнике. Радна тела би чинили представници управљача, представници локалне заједнице, појединци који су власници имовине или се баве делатностима у подручју, а заштита има утицај на њих, као и представници надлежних републичких и локалних институција (нпр. министарства, Завод за заштиту природе, Србијаводе...). Резерват „Увац“ д.о.о. ће додати Правилник о раду радних тела;
- укључивање локалног становништва у активности и послове на заштити и презентацији природних добара и ресурса (вода, шума и др);
- јачањем пословног повезивања пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угостељство и сл.), ради директног пласмана производа у туристичкој понуди и подстицања диверзификације руралне економије развојем допунских делатности (сеоског туризма, кућне радиности, трговине, малих и средњих погона и сл);
- обезбеђењем компензација или компензационих програма (првенствено у туризму) за штете узроковане ограничењима режима заштите природних добара и ресурса;
- доприносом локалној привреди, промовисањем и коришћењем локалних производа у туристичкој понуди;
- задржавање младог и радно способног становништва обезбеђењем нових послова и допунских прихода у туризму и услугама, секундарним делатностима и активностима на заштити и одрживом коришћењу природних и културних ресурса и добара;
- припрема планске документације за руралну инфраструктуру у резервату у циљу коришћења националних, локалних и ЕУ фондова (нпр. ИПАРД програм), као и подршка реализацији инфраструктурних пројеката.

9 Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта

Површина Специјалног резервата природе „Увац“ износи 11.750,26 ха, од чега је у државној својини 5.466,77 ха (46,52%), у приватној својини 4.598,94 ха (39,14%), у јавној својини 1.678,45 ха (14,28%) и мешовитој 6,10 ха (0,05%). Уредбом о заштити специјалног резервата природе „Увац“ утврђени су режими заштите I, II и III степена на територији заштићеног подручја, као и мере и ограничења за појединачне режиме заштите.

Режим заштите I степена обухвата површину од 1.049,46 ха (8,93%) у оквиру којег се налазе локалитети:

1) „Клисура Увца“, налази се на територији општине Сјеница (К.О. Доње Лопиже, К.О.Дружиниће, К.О. Горње Лопиже и К.О. Урсуре);

2) „Клисура Вељушнице“, налази се на територији општина Сјеница (К.О. Горње Лопиже, К.О.Доње Горачиће и К.О. Горње Лопиже) и Нова Варош (К.О. Мишевићи);

3) „Клисура Кладнице“, налази се на територији општина: Сјеница (К.О. Урсуре) и Нова Варош(К.О. Буковик);

4) „Павловића брод“, налази се на територији општине Нова Варош (К.О. Буковик, К.О.Комарани, К.О. Божетићи. К.О. Дебеља и К.О. Вилови);

5) „Клисура Тисовице“, налази се на територији општине Нова Варош (К.О. Горње Трудово иК.О. Дебеља);

6) „Радоињско језеро“, налази се на територији општине Нова Варош (К.О. Негбина, К.О.Радоиња, К.О. Сеништа и К.О. Вранеша).

На подручју Специјалног резервата природе „Увац“, на површинама на којима је утврђен режим заштите I степена спроводи се строга заштита, којом се омогућавају процеси природне сукцесије и очување станишта и животних заједница у условима дивљине.

Осим забране радова и активности које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе и чл. 5. и 6. ове уредбе, у режиму заштите I степена забрањује се и:

1) сви радови и активности, осим научних истраживања и строго контролисаних активности усмерених ка очувању и унапређивању постојећег стања екосистема;

2) коришћење природних ресурса;

3) изградња објеката.

Радови и активности ограничавају се на:

1) научна истраживања и праћење природних процеса;

2) контролисану (бројно, временски и просторно) посету искључиво ради стручне едукације;

3) обележавања граница;

4) спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, елементарних непогода и удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Режим заштите II степена обухвата површину од 4.996,11 ha (42,52%) у оквиру којег се налазе локалитети:

1) „Подручје Увачког и Златарског језера“, налази се на територији општина: Сјеница (К.О.Чедово, К.О. Доње Горачиће, К.О. Доње Лопиже, К.О. Дружиниће, К.О. Горње Лопиже, К.О. Кладница, К.О.Крстац и К.О. Урсуре) и Нова Варош (К.О. Акмачићи, К.О. Амзићи, К.О. Божетићи, К.О. Буковик, К.О.Бурађа, К.О. Дебеља, К.О. Горње Трудово, К.О. Комарани,

К.О. Мишевићи, К.О. Ојковица, К.О. Радијевићи, К.О. Трудово, К.О. Вилови и К.О. Вранеша);

2) „Подручје Радоињског језера”, налази се на територији општина: Нова Варош (К.О. Негбина, К.О. Радоиња, К.О. Рутоши, К.О. Сеништа и К.О. Вранеша) и Прибој (К.О. Кратово).

На подручју Специјалног резервата природе „Увац”, на површинама на којима је утврђен режим заштите II степена спроводи се активна заштита ради очувања и унапређења природних вредности, посебно кроз мере управљања популацијама дивљих биљака и животиња, одржање и побољшање услова у природним стаништима и традиционално коришћење природних ресурса.

Осим забране радова и активности, које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе и члана 5. Уредбе о заштити, у режиму заштите II степена забрањује се и:

- 1) изградња викендица и других породичних објеката за одмор;
- 2) изградња ветрогенератора;
- 3) површинска и подземна експлоатација минералних сировина;
- 4) формирање позајмишта и/или отварање каменолома;
- 5) извођење геофизичких истраживања хеликоптером;
- 6) изградња објеката за рециклажу и спаљивање отпада и образовање депонија отпада;
- 7) измена морфологије терена, односно извођење радова који би могли да униште или наруше геоморфолошке и хидролошке карактеристике подручја;
- 8) превођење вода и измена хидродинамичких карактеристика и режима потока и река, као и сви други радови и интервенције које могу утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода;
- 9) промена намене водног земљишта;
- 10) улазак у спелеолошке објекте, пећине и јаме, без одобрења управљача у пратњи одговарајућег водича;
- 11) ломљење, изношење и друго оштећивања пећинског накита;
- 12) бацања смећа и отпада у јаме;
- 13) хватање, узнемиравања, изношење и убијања представника пећинске фауне;
- 14) паљење ватре, осим на местима одређеним за ту намену;
- 15) постављање табли и других обавештења на стаблима;
- 16) неконтролисано сакупљање лековитог биља;
- 17) све радње и активности којима се угрожава фауна риба и ремети њихов мрест, раст, исхрана и кретање;
- 18) спортски риболов на удаљености мањој од 300 m од колонија, односно гнездилишта белоглавих супова;

19) приступ, задржавање и снимање птица (младунаца и одраслих јединки белоглавог супа и других ретких и угрожених врста) на хранилишту и гнездима, на удаљености мањој од 250 m;

20) слободно кретање у близини гнезда и око хранилишта;

21) постављање осматрачница и видиковаца за посетиоце у непосредној близини гнезда белоглавих супова, сурог орла, орла змијара, сивог сокола, буљине и других строго заштићених и угрожених врста птица;

22) употребу пловила на Увачком и Радоињском језеру у периоду од 15. новембра до 1. маја, осим пловила чуварске службе и за потребе научних истраживања;

23) употреба и кретање пловила без пратње чувара или сагласности Управљача;

24) употреба пловила (осим чуварске службе) на ушћима и рукавцима речних токова (Тисовица, Вељушница и Кладница) ка акумулацијама,

25) извођење геолошких истраживања која подразумевају израду истражних објеката (бушотине, раскопи, усеци, засеци и сл);

26) формирање улаза у рударске просторије за подземну експлоатацију минералних сировина (мора бити ван граница II режима).

Радови и активности ограничавају се на:

1) традиционално коришћење камена, глине и другог материјала за локалне потребе;

2) формирање шумских и пољопривредних монокултура;

3) израду истражних бушотина које служе за водоснабдевање становништва;

4) каптирање извора за потребе водоснабдевања постојећих домаћинстава;

5) газдовање шумама и шумским земљиштима утврђеним у плановима и основама газдовања шумама, газдовање блиско природном, којима се обезбеђује одржавање постојећих шумских екосистема и побољшање њиховог састава, структуре и здравственог стања, очување разноврсности и изворности дрвећа, жбуња и осталих биљних и животињских врста у шумским састојинама;

6) примену одговарајућих биолошких мера против фитопатолошких и ентомолошких обољења шума;

7) активности везане за унапређење популација ретких и угрожених биљних и животињских врста;

8) контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе;

9) спровођење активности у оквиру научно-истраживачких радова и праћење природних процеса;

10) спровођење одговарајућих мера противпожарне и противерозионе заштите;

11) уклањање ниског растиња сходно орографији терена ради омогућавања несметаног пролаза дуж клисура и кањона;

12) изградњу објеката туристичког смештаја, угоститељства, туристичке инфраструктуре на изградњу мањих објеката за презентацију природних вредности или објеката у традиционалном стилу;

13) изградњу објеката саобраћајне, енергетске, комуналне и друге инфраструктуре, стамбених и економских објеката пољопривредних и шумских газдинстава, и то на објекте који не утичу негативно на положај животињских или биљних врста, њихових станишта, природних вредности и лепоту предела;

14) изградњу објеката за конвенционално гајење домаћих животиња и дивљачи у оквиру постојећих сеоских домаћинстава;

15) примену вештачких ђубрива на обрадивим површинама;

16) риболов, рекреативни и научно-истраживачки и то за рекреативне риболовце дневни улов на највише 5 kg аутохтоних врста риба, а за поједине врсте риба и број примерака: младица – један комад, манић, поточна пастрмка, липљен, шаран, сом и смуђ – три комада збирно; скобаљ, мрена, клен и плотица, десет комада збирно.

Режим заштите III степена обухвата површину од 5.704,69 ha (48,55%) у оквиру којег се налазе локалитети који нису под режимима заштите I и II степена.

На подручју Специјалног резервата природе „Увац“, на површинама на којима је утврђен режим заштите III степена, спроводи се проактивна заштита, где се могу вршити управљачке интервенције у циљу рестаурације, ревитализације и укупног унапређења заштићеног подручја, развој села и унапређење сеоских домаћинстава, уређење објеката културно-историјског наслеђа и традиционалног градитељства, очување традиционалних делатности локалног становништва, селективно и ограничено коришћење природних ресурса и простора.

Осим забране радова и активности које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе, на површинама на којима је утврђен режим заштите III степена, забрањују се и:

1) образовање депонија;

2) слободно испуштање отпадних и загађујућих вода у водотоке;

3) отварање нових мајдана техничког камена унутар заштићеног подручја;

4) експлоатација минералних сировина у зонама непосредне и уже заштите изворишта водоснабдевања, на подручјима или у близини подручја намењеног туризму, на подручју или у близини заштићене околине непокретних културних добара;

5) изградња хидроенергетских објеката (брана – акумулација), укључујући и регулацију и преграђивање водотока и то на водотоцима са изразито клисурастим и кањонским долинама;

6) уништавање и сакупљање строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста;

7) чиста сеча шума, која није планирана као редован вид обнављања шума, осим у случајевима прописаним Законом о шумама („Службени гласник РС”, 30/10, 93/12, 89/15 и 95/18 - др. закон);

8) сеча појединачних старих стабала, импозантних дендрометријских карактеристика, значајних за очување биодиверзитета и културног наслеђа;

9) уклањање аутохтоне вегетације;

10) уношење алохтоних врста;

11) узнемиравање фауне и сакупљање јаја;

12) риболов у периоду ловостаја на: поточну пастрмку (1. октобар – 1. март), сома (1. мај – 15. јун), смуђа (1. март – 30. април), шарана (1. април – 31. мај), мрену (15. април – 31. мај), скобаља (15. април – 31. мај), плотицу (15. април – 31. мај) и клена (15. април – 31. мај);

13) риболов на следеће врсте испод минимално дозвољене величине: поточна пастрмка – 25 см, мрена – 25 см, шаран – 30 см, плотица – 20 см, скобаљ – 20 см, клен – 20 см, смуђ – 40 см, сом – 60 см, манић – 25 см;

14) рекреативни риболов поточне пастрмке током целе године у времену од 21,00 до 3,00 часа у периоду летњег рачунања времена, а од 18,00 до 5,00 часова у периоду зимског рачунања времена;

15) риболов на води акумулација „Златар” на следећим локалитетима: локалитет Чоловића стене, на потезу од ХЕ „Увац” до локалитета Пуљци (излазак из кањона);

16) риболов на води акумулација „Златар” у периоду од 1. априла до 31. маја на следећим локалитетима: Тисовица 500 метара низводно од ушћа, Злошница 500 метара низводно од ушћа, Шуњеварски поток 500 метара низводно од ушћа;

17) риболов на води акумулација „Златар” у периоду од 1. октобра до 1. марта на следећим локалитетима: потез од Друловића пута преко Траљиног врха до Друловића залива, потез од локалитета Кокића поток до локалитета Батачки поток;

18) риболов на води акумулација „Радоиња” на потезу од ХЕ „Кокин Брод” до ушћа Марића реке (Шупљица);

19) риболов на води акумулација „Увац” у периоду од 1. јануара до 1. августа на следећим локалитетима: Петачка воденица, излаз на Бање, Рупчина, Мусин клик, на потезу од излаза на Обућинске ливаде до ушћа реке Кладница;

20) риболов на води акумулација „Увац” у периоду од 1. априла до 31. маја на следећим локалитетима: Курђубско врело 500 метара низводно од ушћа, Пурића поток (баре) 500 метара низводно од ушћа, река Вапа од извора до моста на Вапи;

- 21) риболов на Злошници, узводно од Амзићког потока до границе резервата;
- 22) риболов на Увцу, низводно од бране „Кокин Брод” до Марића реке;
- 23) риболов на Марића реци, од ушћа у Увац узводно до границе резервата;
- 24) риболов на Сјеничком, Златарском и Радоињском језеру 500 m узводно од бране хидроелектрана;
- 25) риболов на Тисовици, од ушћа у језеро узводно до границе резервата;
- 26) риболов за следеће врсте: липљен, поточна мрена, пијор, пеш, речни и поточни рак;
- 27) промена намене површина која може имати утицај на темељне вредности природног добра;
- 28) извођење земљаних, грађевинских и других радова којима се може оштетити, пореметити или угрозити заштићено подручје и његова околина;
- 29) извођење радова који могу довести до уништавања или оштећивања објеката геонаслеђа;
- 30) изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних и осочних вода у водотоке и земљиште.

Радови и активности ограничавају се на:

- 1) подземну експлоатацију минералних сировина на већ постојећем експлоатационом пољу које је у власништву Р.О. Рудник магнезита „Магнезит” из Ужица;
- 2) изградњу објеката (викендица, стамбених и туристичких) и њима припадајућих објеката дистрибутивне електроенергетске инфраструктуре, осим на грађевинским површинама утврђеним планском документацијом;
- 3) начин газдовања предвиђен и прописан планским документима из области шумарства у складу са Законом о шумама;
- 4) начин газдовања на површинама на којима се истраживањима потврди присуство строго заштићених дивљих биљних и животињских врста које су ретке и угрожене и за које су потребне додатне мере заштите, и то прописивањем мера заштите у оквиру посебних услова заштите за дате врсте и њихова станишта;
- 5) дневни улов рибе за рекреативне риболовце на највише 5 kg аутохтоних врста риба, а за поједине врсте и број примерака (нпр. за пастрмке и друге, дефинисане врсте – 3 комада збирно; за клена, уз друге врсте – 10 комада збирно);
- 6) лов за потребе одржавања оптималне бројности и здравственог стања популације ловних врста;
- 7) реконструкцију, доградњу и изградњу објеката дистрибутивног система електричне енергије.

Режими заштите у СРП „Увац“

Режими заштите у СРП „Увац“	Површина (у хектарима)	% (учешће)
Режим заштите I степена	1.049,46	8,93
Режим заштите II степена	4.996,11	42,52
Режим заштите III степена	5.704,69	48,55
СРП „Увац“ - укупно	11.750,26	100

Поглед на меандре на Увачком језеру (фото: Александар Бубања)

Суживот белоглавих супова и људи (фото: Саша Прерадовић)

10 Активности на промоцији вредности заштићеног подручја

Активности на промоцији вредности заштићеног подручја ће се реализовати кроз две подактивности:

- информативно-пропагандне активности
- едукативно-промотивне активности

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

10

11

9

10

10.1 Информативно-пропагандне активности

Основни канал комуникације за све кључне информације везане за рад Резервата Увац д.о.о и за заштиту подручја дистрибуираће се грађанству путем интернет сајта. Такође ће се кроз сарадњу са

локалним, регионалним и републичким штампаним и електронским медијима (у виду текстова, репортажа, едукативних емисија,...), као и током конкретнограда са посетиоцима у резервату дистрибуирати све важне информације.

Једне од значајнијих видова пропагандних активности, које се одвијају сваке године, су и учешће на сајмовима и манифестацијама.

Као и до сада, Резерват „Увац“ д.о.о. и у наредном периоду планира редовну израду различитог штампаног материјала који се дели или продаје посетиоцима (књиге, проспекти, брошуре, плакати, туристичке карте, водичи,...), затим рекламног материјала (кесе, фасцикле, блокови, календари, разгледнице и сл.) и различитих сувенира и локалних производа са ознаком СРП.

10.2 Едукативно-промотивне активности

У планском периоду едукативно-промотивне активности спроводиће се кроз:

- периодичне мултимедијалне презентације у школама,
- сезонске теренске презентације за групне посете резервату,
- програме за туристичке групе у подручју резервата,
- програме за ученике и студенте у подручју резервата,
- периодичне презентације у земљи и иностранству,
- обележавање важнијих еколошких датума (11 април - Дан заштите природе, 21. март - Дан шума, 22. март - Дан вода, 11. април - Дан заштите природе, 22. април - Дан планете Земље, 22. мај - Светски дан заштите биодиверзитета, 24. мај - Европски дан паркова, 5. јун - Дан животне средине) путем организовања едукативних радионица, акција чишћења, изложби, трибина, и сл.)
- подршку свим манифестацијама других субјеката које се одвијају на простору резервата, а имају промотивни и едукативни карактер.

11 Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности

У циљу спровођења циљева и активности ће бити припремљена следећа документација:

- Годишњи програм управљања Специјалним резерватом природе „Увац“ у складу са Планом управљања.
- Програм управљања рибарским подручјем „Увац“ за период 2023-2032.године;
- Годишњи програм управљања рибарским подручјем „Увац“ континуирано за сваку годину;
- Извештај о остваривању Програма управљања СРП „Увац“;
- Извештај о остваривању Плана управљања СРП „Увац“ за период 2023-2032 година;
- Извештај о коришћењу Годишњег програма управљања рибарским подручја „Увац“;
- Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби у СРП „Увац“;
- План управљања посетиоцима у СРП „Увац“;
- План комуникације, образовања и учешћа јавности, укључујући и политику рада са волонтерима у СРП „Увац“;
- одређивање условно забрањених зона LY R10 Увац и обезбеђивање услова да летење беспилотних ваздухоплова је могуће само ако је оператер ваздухоплова прибавио одобрење за лет које издаје Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије и ако је исходована сагласност управљача заштићеног подручја издат у складу са законом којим се уређује заштита природе;
- Урбанистичке планова и пројеката за делове простора/локације које су просторним планом утврђене као зоне или тачке од интереса за развој туризма и друге намене одрживог развоја подручја резервата и заштитне зоне;
- Урбанистичка аката за дозвољене радове на градњи и реконструкцији објеката, пре свега за објекте сеоских домаћинстава и за објекте који непосредно служе очувању природе, спровођењу унутрашњег реда, научном и образовном раду и контроли посетилаца (волијера, визиторски центар, марина, кућице за чуваре);
- Пројекте и посебне програме и планове за поједине активности на основу годишњих програма управљања;
- Пројектну документацију и друге посебне програме и планове према динамици и роковима који се утврђују годишњим плановима.

•

12 Облици сарадње и партнерства са заинтересованим странама

СРП "Увац" се налази на територији општина Сјеница, Нова Варош и Прибој, тако де ће се сарадња и партнерство изграђивати паралелно са заинтересованим и меродавним странама тих општина. Та сарадња обухвата различите облике формалних и неформалних аранжмана и заједничких активности са:

- локалним становништвом;
- министрствима, Заводом за заштиту природе и Заводом за заштиту споменика културе;
- шумским управама у Новој Вароши, Пријепољу, Сјеници и Ивањици,
- организацијама спортских риболоваца „Вапа“ и „Увац“, односно са корисницима суседних рибарских подручја;
- ловачким удружењима „Врхови“, „Козмор“, „Чемерница“, „Јавор“, „Лим“ и „Златибор“;
- удружења грађана и невладине организације које се баве активностима из области заштите животне средине, одрживог развоја, спорта, рекреације, руралног развоја, социјалне заштите, итд;
- туристичким организацијама Нове Вароши, Прибоја и Сјенице;
- општинским управама и општинским службама;
- другим заинтересованим физичким и правним лицима.

Изузетно је значајна сарадња са ПД „Дринско-лимске хидроелектране“ и ЈП „Србијашуме“ као најкрупнијим корисницима природних ресурса. Та сарадња одвија се коректно и у успону је, при чему је сарадња са ЈП „Србијашуме“ утврђена уредбом о заштити као експлицитна обавеза Резервата „Увац“ д.о.о. Површина шума и шумског земљишта у државном власништву којим управља то јавно предузеће обухвата скоро половину подручја Резервата и респективан део заштитне зоне а оквир сарадње је међусобно обавештавање, усклађивање планова и активности и заједничко обављање послова чуварског надзора.

Сарадња са **локалном заједницом** одвијаће се:

- кроз разне пројекте усмерене ка одрживом развоју подручја, развоју екотуризма, брендирања локалних производа;
- кроз едукативне програме усмерене ка развоју еколошке свести;
- укључивање локалне заједнице у процес управљања

- заштићеним подручјем кроз Савет корисника парка;
- кроз континуирану организацију јавних расправа/скупова са грађанима и стручњацима из различитих области (економија, пољопривреда, сточарство, туризам, архитектура, екологија...), на којима ће се усаглашавати мере за даљи развој подручја СРП „Увац“ и подршка локалном становништву“.

Тежиште сарадње са **локалним самоуправама** биће усмерено на решавање комуналних проблема насеља у и на ободима СРП, инфраструктурним пројектима, изради планске документације за локалитете у границама СРП чији само локална самоуправа може бити носилац, одржавању путне мреже и путних појасева унутар граница СРП чији је корисник локална самоуправа, развоју туризма кроз опремање туристичких локалитета и формирању улазних капија на улазу у заштићено подручје.

Сарадања са **министрствима, Заводом за заштиту природе и Заводом за заштиту споменика културе** одвијаће се континуирано са циљем реализације циљева и активности предвиђених овим планом. Институционална сарадња и умрежавање представљаће основ за развој система управљања и стварање предуслова за реализацију планских циљева кроз обезбеђивање потребне документације.

Сарадња са стручним установама и институцијама биће усклађена са циљевима овог Плана и на реализацији активности које поспешују и развијају управљање заштићеним подручјем.

Континуирана сарадња са **невладиним организацијама** које се баве заштитом природе и биодиверзитета у земљи и иностранству представљаће један од ослонаца у развоју система управљања. Управљач ће и у овом планском периоду активно учествовати у акцијама регионалних и међународних организација (нпр. Асоцијације Паркови динарида, Светски фонд за природу (WWF) и Међународна унија за очување природе (IUCN)) кроз присуство радионицама и укључивање у пројекте чији носилац ће бити ове асоцијације.

Са невладиним организацијама на локалном нивоу развијаће се сарадња кроз подршку пројектним идејама и манифестацијама које промовишу подручје СРП, развој еколошке свести и различитим спортским активностима које су у складу са заштитом природе.

13 Активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјектима реализације плана управљања и начин оцене успешности његове примене

Овај плански документ на нивоу СРП „Увац“ у поштовање свих услова проистеклих из планских докумената вишег реда, као и издатих услова надлежних институција одређује:

- начин спровођења заштите, коришћења и управљања заштићеним подручјем, смернице и приоритети за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја у складу са Уредбом;
- развој и унапређење овог заштићеног подручја;
- развојне смернице уз уважавање потреба локалног становништва.

За остварење задатих циљева неопходно је пре свега обезбедити финансијска средства из различитих извора и прихода, јер ће динамика реализације активности и мера у великој мери зависити од динамике прилива средстава.

Организовање, опремање и кадровско оспособљавање представља основ за успешну реализацију Програма управљања.

Такође, од изузетне важности је и сарадња са другим заинтересованим странама, а пре свега локалним заједницама и локалним самоуправама, а у циљу обезбеђивања интереса локалног становништва и корисника СРП „Увац“.

За адекватно планирање, реализацију активности и праћење стања неопходно је наставити са развојем информационог система у СРП. У том смислу најважније су активности на имплементација GIS технологије у систему управљања и повезивања пословних програма у GIS технологије.

Све детаљне активности које је неопходно реализовати у наредном планском периоду су наведене у претходим поглављима за сваку обрађену тему, а у прегледу средстава потребних за остваривање Плана управљања су предвиђена средства за свакуактивност и посебно су исказани општи трошкови неопходни за несметано функционисање Резервата „Увац“ д.о.о. (трошкови зарада, накнада зарада и остали лични трошкови, трошкови материјала, горива и енергије, амортизације и др.).

За адекватну реализацију свих планираних активности и мера на заштити подручја неопходан је и усаглашен рад управљача и свих корисника подручја, локалног становништва, невладиних организација, заинтересованих страна, надлежних организација и државе као

титулара власништва.

Начин оцене успешности активности и мера биће разрађена кроз индикаторе који ће се дефинисати за појединачне активности у оквиру Годишњих програма управљања, а успешност реализације појединих активности и мера биће приказана годишњим извештајем о остварењу Програма управљања и Извештајем о стању природних вредности и радом створених вредности.

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>Очување постојећих и формирање нових аутохтоних шумских заједница и успостављање екосистемског баланса</p>	<ul style="list-style-type: none"> • чување шума, укључујући очување природног састава и структуре аутохтоних шумских и унапређење измењених екосистема; • обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена; • мониторинг шумских екосистема и утврђивање показатеља екосистемског приступа газдовања шумама; • заштита шумских екосистема од пожара; • праћење појаве сушења шумаи праћење популације штетних инсеката; • мапирање и планирање мера за праћење и сузбијање ширења алохтоних врста; • праћење процеса обнове и израда стратегије обнове аутохтоних шума различитим шумских екосистема; • ажурирање базе података; • прикупљање података о типовима станишта кроз апликацију „Тренеска“. 	<p>2023-2032.године</p>
<p>Очување ливадских и пашњачких екосистема и подршка власницима за њихово очување.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • формирање базе података травнатих станишта на подручју резервата; • успостављање трајног праћења стања травнатих станишта; • редовно одржавање и обнављање деградираних и спонтано обраслих ливадских површина; • уређење, обнова, одржавање и еколошки безбедно коришћење ливада и пашњака у зонама заштите 	<p>2023-2032.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>изворишта вода и природних вредности, у складу са успостављеним режимима заштите постојећих, односно планираних акумулација и заштићених подручја;</p> <ul style="list-style-type: none"> • обележавање границе заштићеног подручја и локалитета у режиму заштите I и II степена; • организовање сарадње са власницима земљишта на коме се природно добро налази; • стварање услова за покретање и развој органске производње хране, добијање робне марке широког асортимана локалних пољопривредно прехранбених производа по основу посебних/заштићених одлика географске средине. 	
<p>Очување изворишта, водених токова и акумулација.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • сарадња са локалним самоуправама и другим корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација; • активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта; • истраживање и мониторинг квалитета воде на Увачком језеру; • ажурирање базе података о хидролошкој мрежи у СРП; • израда катастра изворишта, водених токова и акумулација и израда пројекта уређења; • биолошки мониторинг текућих и стајаћих вода на подручју СРП; • сарадња са локалним самоуправама и другим 	<p>2023-2032.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>корисницима на спровођењу одредница Закона о водама са циљем очувања водених токова и акумулација;</p> <ul style="list-style-type: none"> • активности заштите акватичних екосистема од свих видова загађења, промена хидролошког режима и квалитета воде и деградације станишта; • едукацији становништва и на промоцији заштите и одрживог коришћења и очувања акватичних екосистема. 	
<p>Заштита значајних, ретких и угрожених врста.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ажурирање базе података о распрострањености врста; • праћење стања популација флоре и фауне (мониторинг); • прикупљање података о дивљим врстама кроз апликацију „Тренеска“ • наставак реализације вишегодишњег пројекта заштите белоглавог супа (мониторинг, забрана приступа птицама на хранилишту и гнездима, изношење хране на хранилишта); • наставак мониторинга популације сова и картирање њихових станишта; • изградња нових просторија за прихват крупних птица и грабљивица, и других дивљих животиња којима је потребна помоћ; • успостављање мониторинга фауне водоземаца и гмизаваца; • успостављање мониторинга слепих мишева; • обезбеђивање заштите и надзора локалитета са трајним или периодичним ограничењем за риболов, а 	<p>2023-2032. године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>нарочито у време мреста;</p> <ul style="list-style-type: none"> • мапирање инвезивних врста и њиховог станишта, као и планирање мера за контролу њиховог ширења и сузбијања; • планирање мониторинга популација биљних врста: змијоглавка (<i>Echium russicum</i>), монашки пупавац (<i>Silene pusilla</i> subsp. <i>monachorum</i>) и представника из фамилије орхидеја (фам. <i>Orchidaceae</i>). 	
Очување геонаслеђа СРП „Увац“.	<ul style="list-style-type: none"> • Чување и спречавање недозвољених активности на локалитетима; • Подстицање настављања истраживања, нарочито у хидро-геолошким објектима (пећине Увца); • Ажурирање база података о геолошким истраживањима, геодиверзитету и објектима геонаслеђа; • Развој едукативних пројеката и тематских тура посвећених геонаслеђу; • Одржавање локалитета геонаслеђа. 	2023-2032.године
Заштита и уређење локалитета и објеката културно историјског наслеђа.	<ul style="list-style-type: none"> • Израда пројеката, уређење и одржавање локалитета. 	2023-2032.године
Квалитетна контрола активности посетилаца и других субјеката у заштићеном подручју.	<ul style="list-style-type: none"> • спровођење правилника о унутрашњем реду и чуварској служби; • организовање и на адекватан начин опремање чуварске службе; • обука чуварске службе за обављање послова заштите, поступања са дивљим животињама (посебно са онима 	2023-2032.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
	које су повређене) и управљање посетиоцима.	
Наставак започетих и успостављање нових научних истраживања из различитих специјалистичких и мултидисциплинарних области важних за очување подручја.	<ul style="list-style-type: none"> • ажурирање базе података о распрострањењу свих врста на бази постојећих података и текућих истраживања; • сарадња са научно-истраживачким институцијама и покретање заједничких пројеката за истраживање диверзитета флоре, фауне и фунгије, геонаслеђа и публикавање резултата истраживања; • планирање истраживања диверзитета дневних лептирова; • успостављање мониторинга на свим деловима заштићеног подручја. 	2023-2032.године
Одрживо газдовање шумама, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на начин да се очува биодиверзитет, с тим да продуктивност и обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава еколошке, економске и	<ul style="list-style-type: none"> • усаглашавање шумских основа са режимима утврђеним уредбом о заштити на деловима газдинских јединица које су обухваћене границама резервата. Усаглашавањем обухватити све законом утврђене сегменте газдовања шумама (гајење и коришћење шума, изградња и одржавање шумских саобраћајница, унапређење свих функција шума); • анализа стања приватних шума и израда програма газдовања тим шумама за подручје резервата, односно за територије катастарских општина које у целини или делом припадају резервату. Уколико се уређивање приватних шума организује кроз законом утврђену документацију на нивоу територије општина, онда ће се резултати споменуте анализе као и циљеви газдовања, врста и обим радова на приватним парцелама под шумом на подручју резервата уградити 	2023-2032.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
социјалне потребе.	<p>у споменутом општинском документу;</p> <ul style="list-style-type: none"> • израда и доношење јединственог програма заштите од пожара за подручје Резервата који би био усклађен са мерама противпожарне заштите утврђеним шумским основама и другим шумарским документима, као и са противпожарним мерама које у складу са законом планирају и спроводе други субјекти; • контролисано коришћење укупног потенцијала шума за рекреацију и туризам; • израда јединственог програма коришћења и заштите лековитог биља, гљива и шумских плодова (споредних шумских производа) на подручју Резервата и потписивање споразума/уговора о сарадњи на реализацији тог програма са ЈП „Србијашуме“, сопственицима шума и земљишта на коме се наведени природни производи сакупљају. 	
Квалитетно управљање популацијом дивљачи.	<ul style="list-style-type: none"> • усаглашавање ловних основа са меродавним елементима режима заштите установљеног уредбом о заштити; • израда и реализација програма превенције и спречавања постављања отровних мамаца за вукове, лисице, псе луталице и друге животиње које наносе штету становништву и белоглавом супу; • израда пројеката реинтродукције и снажења популација врста дивљачи које су нестале или су угрожене, односно врста које се могу сматрати аутохотним за западну Србију, а на основу научних провера и стручних ставова утврђених ловним 	2023-2032.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>основама;</p> <ul style="list-style-type: none"> • обавештавање чланова ловачких удружења о режиму заштите и утврђеним правилима унутрашњег реда и организација обука за препознавање птица, сисара, других животиња и биљака које се не смеју ловити, узмениравати, сакупљати или уништавати. • потписивање споразума/уговора о сарадњи Резервата „Увац“ д.о.о. са ловачким удружењима. 	
<p>Очување и одржавање водотокова и акумулација и аутохтоног рибљег фонда у њима.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • доношење и спровођење Програм управљања рибарским подручјем за период 2023-2032; • чување и контролисано коришћење рибљег фонда; • праћење квалитета вода; • наставити и јачати сарадњу са удружењима спортских риболоваца на заштићеном подручју као и са удружењима са суседних рибарских подручја; та сарадња већ постоји, уз формално регулисање међусобних обавеза кроз одговарајуће акте, односно уговоре и споразуме; • успоставити ефикаснију контролу активности рекреативних риболоваца и излова рибе, доношењем новог Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби, повећањем броја чувара и њиховим адекватним опремањем средствима рада, сарадњом са органима унутрашњих послова и месним становништвом, елиминисаће се или смањити на минималну меру појаве непрописног и прекомерног излова; • постављање мобилијара и одржавање приобалног 	<p>2023-2032.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>Пољопривредну делатност засновати на принципима одрживог развоја и усмерити ка реалним капацитетима подручја, истовремено задовољење економских и еколошких интереса.</p>	<p>појаса.</p> <ul style="list-style-type: none"> • формирање базе семена аутохтоних сорти воћа и поврћа; • укључивање локалног становништва у развојне пројекте усмерене ка производњи високовредне здраве хране или органске производње; • подршка коришћавању агроеколошких погодности за производњу старих аутохтоних сорти воћа (јабуке, крушке и др.), семенског и меркантилног кромпира, планинских сорти стрних жита, лековитог и ароматичног биља, меда и др.; • подршка усклађивању начина коришћења пољопривредног земљишта с природним погодностима и ограничењима и развојним потребама локалних заједница; • интензивирање коришћења потенцијала ливада и пашњака за развој сточарства, пре свега млечно-месног говедарства и овчарства; • подршка малим газдинствима да успоставе и унапреде прераду производа кроз мала породична газдинства и достигну виши степен финализације својих производа. 	<p>2023-2032.године</p>
<p>Наменско коришћење водних ресурса уз смањење негативног утицаја на диверзитет језера и водотокова.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ажурирање катастра водотока, извора и врела, објеката водоснабдевања и водопривредних објеката на подручју Резервата; • мониторинг појаве наглих промена водостаја на увачким језерима, у циљу предузимања поступака предупређења или умањења негативних последица тих промена на рибли фонд. 	<p>2023-2032.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>Смањење конфликта између коришћења енергетских ресурса и заштите животне средине.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • припрема плана за замену транспортних средстава која користе фосилна горива са транспортним средствима на електричну енергију у оквиру управљача СРП „Увац“; • стварање предуслова за успостављање пунктова за пуњење батерија електричних возил на територији резервата; • подршка коришћењу обновљивих извора енергије и нових технологија производње енергије на територији резервата. 	<p>2023-2032.године</p>
<p>Смањење конфликта између коришћења минералних сировина и рударских ресурса и заштите животне средине.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • израдити регистар/преглед обављених или планираних геолошких истраживања, оверених билансних резерви минералних сировина, издатих одобрења за њихово коришћење; • ажурирање пописа правних и физичких лица која врше експлоатацију и прераду минералних сировина са кључним параметрима који дефинишу врсту, обим радова и њихов утицај на околину. 	<p>2023-2032.године</p>
<p>1) Јачање идентитета и подизање свести о специјалном резервату природе као одрживој дестинацији; 2) Анимација и подржавање туризма и његових субјеката у развоју и унапређењу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • направити базу постојеће туристичке понуде; • организација и спровођење тренинга за туристичке актере у заштићеном подручју; • израда детаљног плана (итинерера) обиласка подручја резервата са варијантним решењима у погледу садржаја и мотива који су предмет боравка и доживљаја, величине и начина вођења туристичких група и др; • оспособљавање GIS базе података; • подршка промоцији манифестација, локалним 	<p>2023-2032.године</p>

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>туристичке понуде уз узугававање природног и културног наслеђа;</p> <p>3) Развијање промоција туристичких производа обезбеђивање дужег боравка и пружање квалитетног искуства;</p> <p>4) Подржавање и подстицање свих актера у туризму у СРП да разумеју сврху заштите, развијају и промовишу здравусредину.</p>	<p>производима и занатству;</p> <ul style="list-style-type: none"> • формирање уређених кампова као посебног туристичког производа (Радоиња, Шиповик, Маркова раван и др.); • реализација пројекта постављања туристичке сигнализације; • подршка развоју туристичке понуде базиране на природним вредностима Ушачке, Тубића и Баждарске пећине и пећине Буковик; • подстицање реконструкције и изградње смештајних капацитета сеоских домаћинстава; • подршка развоју туристичких услуга на природним вредностима подручја (услуге превоза чамцима и бродићима, пешачке руте, кампинг...); • изградња и унапређење примарне еко-туристичке инфраструктуре (марине, купалишта, пешачке и бицикличке стазе, паркинг простор, летњиковци, видиковци, места за одмор, риболовне стазе...), као и обезбеђивање веће приступачности туристичким локалитетима; • анимирање заинтересованог становништва и других учесника за обезбеђење финансијске подршке за реализацију микро и малих пројеката из подстицајних средстава буџета Републике и пружање стручне помоћи у припреми тих пројеката и подношењу захтева. 	
Унапређење квалитета живљења	<ul style="list-style-type: none"> • формирање и рад мешовитих радних тела за решавање конфликтних питања која се тичу заштите, 	2023-2032.године

Циљ	Активности	Динамика извршења
<p>на селу, подршком развоју непољопривредних делатности и повећању запослења сеоског становништва, очувању културних и традиционалних вредности и идентитета руралних подручја.</p>	<p>а истовремено утичу на локалне заједнице и локалне становнике. Радна тела би чинили представници управљача, представници локалне заједнице, појединци који су власници имовине или се баве делатностима у подручју, а заштита има утицај на њих, као и представници надлежних републичких и локалних институција (нпр. министарства, Завод за заштиту природе, Србијаводе...). Резерват „Увац“ д.о.о. ће додати Правилник о раду радних тела;</p> <ul style="list-style-type: none"> • укључивање локалног становништва у активности и послове на заштити и презентацији природних добара и ресурса (вода, шума и др); • јачањем пословног повезивања пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угостелство и сл.), ради директног пласмана производа у туристичкој понуди и подстицања диверзификације руралне економије развојем допунских делатности (сеоског туризма, кућне радиности, трговине, малих и средњих погона и сл); • обезбеђењем компензација или компензационих програма (првенствено у туризму) за штете узроковане ограничењима режима заштите природних добара и ресурса; • доприносом локалној привреди, промовисањем и коришћењем локалних производа у туристичкој понуди; • задржавање младог и радно способног становништва обезбеђењем нових послова и допунских прихода у туризму и услугама, секундарним делатностима и 	

Циљ	Активности	Динамика извршења
	<p>активностима на заштити и одрживом коришћењу природних и културних ресурса и добара;</p> <ul style="list-style-type: none"> • припрема планске документације за руралну инфраструктуру у резервату у циљу коришћења националних, локалних и ЕУ фондова (нпр. ИПАРД програм), као и подршка реализацији инфраструктурних пројеката. 	

14 Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршавање поверених послова у управљању заштићеним подручјем и извори финансирања

На основу члана 69. Закона о заштити природе („Службени гласник РС” бр. 36/09 и 88/10, 91/10,14/16, 95/18-др. закон и 71/21), финансирање заштићеног подручја обезбеђује се из:

- 1) средстава буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно локалне самоуправе;
- 2) накнада за коришћење заштићеног подручја;
- 3) прихода остварених у обављању делатности и управљања заштићеним подручјем;
- 4) средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе;
- 5) донација, поклона и помоћи;
- 6) других извора у складу са законом.

Део буџетских средстава обезбеђује се из субвенција за заштићена природна добра од националног интереса, које се сваке године утврђују Законом о буџету Републике Србије и додељују управљачима заштићених подручја од националног интереса на основу посебне Уредбе Владе.

Право на коришћење ових средстава имају сви управљачи заштићених подручја од националног интереса, односно национални паркови и заштићена подручја проглашена уредбом Владе, а на основу Програма управљања заштићеног подручја за текућу годину на које министарство даје сагласност у складу са законом. План и Програм управљања морају бити усаглашени, јер се Планом управљања, који се односи на период од десет година, одређују начин спровођења заштите, коришћења и управљања заштићеним подручјем, смернице и приоритети за заштиту, а Програмом управљања се ти задаци остварују за сваку годину за коју је и План донет.

Учешће субвенција у предрачунској вредности средстава потребних за реализацију програма управљања може износити до 80%, а додела врши се по захтеву за доделу средстава субвенција за заштићена природна добра које управљачи подносе на основу обавештења министарства надлежног за послове животне средине са којим закључују уговор о висини и начину коришћења односно намени тих средстава.

Средства субвенција за 2024. и 2025. годину биће опредељена у оквиру лимита на разделу министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Политика расподеле средстава субвенција, у оквиру укупних средстава утврђених Законом о буџету, подразумева да Управљач заштићеног подручја у једној години може добити већа средства, а у другој мања, у зависности од значаја и приоритета субвенционисаних радова и активности, тако да та средства не морају имати континуирани раст у десетогодишњем периоду.

То значи да се лимити утврђени фискалном стратегијом на разделу Министарства надлежног за послове животне средине, у оквиру кога су и средства субвенција, не морају нужно односити на појединачне кориснике субвенција, већ та средства појединим управљачима могу бити значајно умањена а другим повећана, уколико се ради о завршетку започетих или започињању нових пројеката који су од општег интереса.

У складу са планираним активностима и задацима које треба да изврши Управљач у оквиру Плана управљања за период 2023. – 2032. године процењено је да су неопходна финансијска средства у износу од:

Период 2023-2032	Учешће		Свега
	Управљач	Буџета РС	
динара	255.040.00	143.860.000	398.900.00 0

Динамички план је сачињен тако да се направи континуирано финансирање радова без одређених великих колебања укупних трошкова по годинама.

План трошкова обухвата следеће:

- Трошкови на изради управљачких докумената** (правилник о унутрашњем реду, план управљања, одлука о накнадама, програм управљања и извештај о остваривању програма);
- Трошкови на обележавању** (спољне границе, табле - ознаке);
- Трошкови чувања** (брutto зарада чувара, материјални трошкови и чувара попут набавке униформе, израде легитимације, набавке горива, опреме);
- Трошкови уређења резервата и околине** (инфотабле, путокази, стазе, мобилијар, ложишта, дрвени мостови и реконструкција воденица);

5. Трошкови презентације резервата (израда WEB презентације, штампање публикације за посетиоце).

С обзиром да се План управљања ради за период од 10 година, као и да је тешко у овом тренутку предвидети трошкове у десетој години примене Плана управљања, за сваку годину дате су пројекције видова радова које треба урадити сходно планираним циљевима уз процену потребних финансијских средстава полазећи од садашњих јединичних трошкова.